

Міністерство освіти і науки, молоді і спорту України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Центр українських студій імені Дмитра Багалія
Філософський факультет
Кафедра українознавства

ЕТНОГРАФІЯ НАРОДІВ СВІТУ

Навчально-методичний комплекс для самостійної роботи студентів

Харків

2012

УДК 39(=00)(075.8)
ББК 63.521я73
Е 88

Рецензенти:

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № від 2012 р.)*

Е 88 Етнографія народів світу: навчально-методичний комплекс для самостійної роботи студентів/ уклад. : Н. В. Аксьонова. –Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 70 с.

У комплексі навчально-методичних матеріалів міститься програма, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи студентів, тематика контрольних робіт, питання до іспиту, електронні ресурси та список рекомендованої літератури з курсу «Етнографія народів світу».

УДК 39(=00)(075.8)
ББК 63.521я73

© Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, 2012
© Н. В. Аксьонова, 2012

ПЕРЕДМОВА

Етнографія визначає етноси, як дуже складні соціально-біологічні міжпоколінні людські спільноти, які можуть існувати й функціонувати цілком самостійно навіть в умовах певної територіальної, історико-культурної та політичної ізоляції. Це свідчить про те, що етноси є цілком самодостатніми людськими об'єднаннями, які потребують комплексного вивчення. Вивчення етнічного складу етносів, їх природних ареалів, етносоціологічне і етнодемографічне дослідження складу населення світу є нагальною потребою сучасності.

Наріжним каменем етнологічної науки є проблема формування і розвитку етносу. Комплексний підхід у вивченні етогенезу різноманітних народів допомагає більш поглиблено вирішувати проблематику своєї власної етнічної ідентичності. Вивчення подальших етапів етнічної історії окремо взятого народу допомагає простежувати тенденції й напрями розвитку людства. Поряд з цим етнографія допомагає визначити проблеми вивчення первісного суспільства, соціальних і етносоціальних інститутів на різних соціально-економічних рівнях, аспекти гендерних і владних стосунків. Вивчення культури «іншого», а головним чином народної (традиційно-побутової) культури дає можливість узагальнити і визначити тенденції розвитку сучасної культури, вирішити проблеми етнічної специфіки культури, зазначити традиції і новації в культурі. Поряд з цим етнографія пропонує величезну низку актуальних прикладних досліджень суміжних із культурологією.

Основні наукові проблеми етнологічної науки сьогодні перебувають у зоні співпраці з багатьма соціально-гуманітарними науками і головним чином стосуються проблем нерівностей у сучасному світі. Зміни у проблематиці наукових знань у ХІХ ст. у зв'язку з соціальними і науковими потребами суспільства привели до актуалізації знань про сусідні й далекі народи на рівні «доступності». Масові міграції й розростання індустрії туризму в епоху глобалізації дають нові матеріали й теми для узагальнення.

Мета вивчення дисципліни: сформувані відповідні сучасному рівню етнографічні уявлення про етнічну картину світу. Під час вивчення курсу студенти повинні отримати знання про різноманіття етнічних культур, відмінності й особливості господарсько-культурних груп, соціально-політичних структур, рас, релігій, вірувань і мов. Студенти повинні ознайомитися з основними напрямками етнічної історії народів світу, особливостями протікання етнокультурних і етнічних процесів. Курс «Етнографія народів світу» повинен дати уявлення про етнографію як науку, її принципи, методи, джерела та історію наукового пізнання.

Завдання курсу:

- **методичні:** виробити вміння аналізувати різні господарсько-культурні типи, з'ясувати і вміти порівнювати основні концептуальні напрями в етнології;
- **пізнавальні:** ознайомити студентів з теоретичними засадами курсу, етнічною історією народів Австралії, Океанії, Африки, Америки та Азії; надати навички використання етнологічних знань як засобу пізнання основних законів етно- та культурогенезу;
- **практичні:** сформувані у студентів загальнокультурний та історичний погляд на сутність етносу та процеси етогенезу, закріпити усвідомлення поняття про різноманітність та рівноцінність етнічних культур;

Місце курсу в професійній підготовці:

Дисципліна «Етнографія народів світу» викладається студентам 3 курсу денного відділення, є базовою, спеціальною у підготовці фахівців зі спеціалізації «етнокультурологія» на рівні бакалавра обсягом 2 кредити. Курс побудований як інтегрований, на основі використання знань з фізичної антропології, екології, археології, психології, культурології, економічної історії та низки інших дисциплін.

Рівні компетентності студентів:

Студенти повинні знати:

- основні поняття і терміни, що використовуються при описі народів світу;
- класифікації народів світу за расово-антропологічною, етно-лінгвістичною, релігійно-конфесійною, господарсько-культурною типологією;
- особливості взаємодії людського суспільства з навколишнім природним середовищем на різних етапах історичного розвитку;
- роль природно-географічних чинників в антропогенезі;
- причини етнічної різноманітності світу.

Студенти повинні вміти:

- розрізняти предмет вивчення етнографії;
- виявляти закономірності розвитку етнографічних досліджень;
- визначати роль природно-географічних факторів у розвитку етносу;
- виявляти вплив природних умов на особливості розселення та господарської діяльності людей;
- визначати расовий, етнічний, лінгвістичний, релігійний склад населення світу;
- аналізувати етнічні процеси у світі та в окремих регіонах і країнах;
- правильно визначати місце того або іншого етносу в системах етнографічних класифікацій;
- орієнтуватися в проблемах походження, історії, традицій культури і побуту народів світу;
- засвоїти основні поняття у сфері антропогенезу, проблем фізичної антропології, етногенезу різних етносів;
- мати чіткі уявлення про забезпечення етнографічних досліджень;
- знати основні характеристики регіональних моделей етнічних культур;
- орієнтуватися в сучасній етнографічній проблематиці.

Студенти повинні мати навички:

- системно осмислювати етнічні дані;
- визначати расові відмінності;
- показувати на карті ареали рас, мовних сімей, відповідних господарсько-культурних типів;
- бути готовими використовувати отримані знання в своїй професійній діяльності.

Самостійна робота студентів за курсом у кількості 56 годин передбачає виконання письмових робіт у зошиті-звіті у вигляді синхронного конспектування, рецензування, складання бібліографії з питань етногенезу окремих народів, виготовлення карт ареалів етносів за відповідними темами і завданнями до кожної теми, можливості написання реферату про малочисельний народ за вибором.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕТНОГРАФІЯ НАРОДІВ СВІТУ»**

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 Теоретичні засади етнографії												
Тема 1. Предмет етнографії	12	2	2			8						
Тема 2. Класифікації етнічних спільностей	10	3	3			4						
Разом за модулем 1	22	5	5			12						
Модуль 2. Етнічні культури світу												
Тема 3. Етноси Африки	10	2	2			6						
Тема 4. Етноси Азії	10	2	2			10						
Тема 5. Етноси Австралії і Океанії	10	2	2			6						
Тема 6. Етноси Європи	14	2	2			10						
Тема 7. Етноси Кавказу	10	2	2			6						
Тема 8. Етноси Америки	10	2	2			6						
Разом за модулем 2	68	12	12			44						
Усього годин	90	17	17			56						

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Етнографія як наука: предмет, соціальні завдання, суміжні дисципліни, джерела і методи дослідження, етапи становлення та головні етнографічні центри.

Визначення науки про етноси. Етнологія і етнографія в системі наук про людину. Етнографія в колі суміжних дисциплін. Етнічна культура як предмет етнографічного дослідження (побутова культура, традиційна культура). Польові дослідження. Методи теоретичного дослідження.

Зародження науки: накопичення відомостей про етнічні спільності та культури у державах Стародавнього Сходу, у Стародавній Греції і Римі. Знання про народи в добу середньовіччя і Великих географічних відкриттів. Розвиток етнографії у XIX ст. Еволюційний напрям в етнографії. Російські еволюціоністи XIX і початку XX ст. Розвиток етнографії (етнології) у Західній Європі і США в XX ст. Радянська школа в етнографії (етнології). Світові регіональні дослідницькі установи; інститути, музеї. Організація етнографічної науки в сучасній Україні.

Питання до семінарського заняття „Етапи становлення етнографічної науки”

1. Знання про народи в давнину і в епоху середньовіччя.
2. Становлення і розвиток етнографічної науки у світі в новітній час.
3. Особливості й напрями етнографічної роботи за часів СРСР.
4. Сучасний стан розвитку світової етнографії.

Рекомендована література до семінарського заняття:

Виноградов Г. С. Этнография и современность / Г. С. Виноградов // ЭО. – 1993. – № 1.

Крюков М. В. Свод этнографических понятий и терминов: Этнография и междисциплинарные дисциплины. Этнографические субдисциплины школы и направления. Методы / М. В. Крюков. – М., 1988.

Пыпин А.Н. Как понимать этнографию? / А. П. Пыпин // ЭО. – 1994. – № 4.

Семенов Ю.И. Предмет этнографии (этнологии) и основные составляющие его научные дисциплины / Ю. И. Семенов // Этнографическое обозрение. – 1998. – № 2.

Тишков В.А. Современная этнография: преодоление кризиса / В. А. Тишков // ЭО. – 1992. – № 1.

Токарев С.А. Истоки этнографической науки: До середины XIX в. / С. А. Токарев. – М., 1978.

Токарев С.А. История зарубежной этнографии/ С. А. Токарев. – М., 1978.

Токарев С.А. История русской этнографии (дооктябрьский период) / С. А. Токарев. – М., 1966.

Филиппов В.Р. Credo experto (отечественная этнология сегодня и завтра) / В. Р. Филиппов // ЭО. – 1993. – №5.

Этнография : Учебник для вузов. – М., 1982.

Этнологическая наука за рубежом: проблемы, поиски, решения / Отв.ред. С. Я. Козлов и П.И. Пучков. – М., 1991.

Этнологические исследования за рубежом. – М., 1983.

Етнологія в США и Канаде. – М., 1989.

Завдання до самостійної роботи за темою „Методика проведення етнографічного дослідження”.

Заведіть зошит-звіт для самостійної роботи з курсу «Етнографія народів світу» в якому складіть конспект роботи *Громов Г. Г.* Методика этнографических экспедиций: Учебное пособие. – М., 1966 (електронна версія http://www.ethnology.ru/doc/gromov01/html/grm01_cont.htm).

Ознайомтеся з роботою провідних світових етнографічних дослідних центрів за їхніми офіційними сайтами (див. розділ «Електронні ресурси до курсу»). Напишіть короткий звіт про напрями роботи одного з відомих світових етнографічних центрів (за вибором студента).

Тема 2. Класифікації народів світу (етнічних спільностей)

Лінгвістична (мовна) класифікація. Принципи класифікацій мов у мовознавстві: морфологічні системи, генеалогічна система. Ієрархія мов (мовна сім'я – гілка – група – окрема мова – діалект/говірка). Ізольовані мовні спільності (сім'ї) – корейська, японська, баська, албанська.

Господарсько-культурна класифікація. Базовий принцип класифікації: співвідношення економіки (господарства і культури). Соціально-історична класифікація етносів (етнічних спільностей).

Етноконфесійна класифікація. Розуміння релігійної та етноконфесійної групи.

Антропологічна класифікація. Поняття про расу. Основні причини утворення рас. Великі й малі раси. Антропологічні типи. Перехідні й змішані расові типи (групи).

Семінарське заняття „Расові ознаки людства”

1. Роль географічної ізоляції та змішування як чинників расоутворення.
2. Визначення ознак волосяного покриву та пігментації. Вимірні ознаки черепа, обличчя й тулуба людини. Пропорції й фізичний розвиток людини.
3. Описові ознаки будови зубів. Вимірні ознаки та індекси.
4. Папілярні лінії долоні та пальців людини. Основні типи пальцевих узорів.

Рекомендована література до семінарського заняття:

<http://antropogenez.ru> – сайт з вивчення проблем антропогенезу

Birdsell J.B. Preliminary data on the trihybrid origin of the Australian Aborigines // *Archaeology and Physical Anthropology in Oceania.* – 1967. – Vol. 2 (2).

Coon C.S. The origin of races. – New York, 1962.

Deacon H. J. Southern Africa and modern human origins // *Philosophical transactions of the Royal society of London.* – 1992. – Vol. 337. – № 1280.

Parkington J. Milestones: the impact of the systematic exploitation of marine foods human evolution // *Humanity from African naissance to coming millennia.* – Witwatersrand, 2000.

- Roychoudhury A.K.* Genetic distance between the American Indians and three major races of man // *Human heredity*, – 1978. – Vol. 28. № 5.
- Алексеев В.П.* Историческая антропология. – М., 1979.
- Алексеев В.П.* Становление человечества. – М., 1984.
- Алексеев В.П.* Краниометрия: Методика антропологических исследований \ В.П. Алексеев, Г. Ф. Дебеч. – М., 1966.
- Алексеев В.П.* География человеческих рас. – М., 1974.
- Бунак В.В.* Род Номо, его возникновение и последующая эволюция. – М., 1980.
- Бунак В.В.* Антропометрия: Практический курс. – М., 1941.
- Вовк Ф.* Антропологічні особливості українського народу // Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995.
- Гипотеза творения* / Под ред. Дж. Морленда. – Симферополь, 2000.
- Гладкова Т.С.* Кожные узоры кисти и стопы обезьяны и человека. – М., 1966.
- Дяченко В.Д.* Антропологический состав современных славянских народов / В. Д. Дяченко. – М., 1964.
- Зубов А. А.* Становление и первоначальное расселение рода Номо / А. А. Зубов. — СПб., 2011.
- Зубов А.А.* Тенденции эволюции человечества / А. А. Зубов // *Расы и народы*. – 1982. – Вып. 12.
- Зубов А.А.* Этническая одонтология / А. А. Зубов. – М., 1973.
- Зубов А.А.* Одонтология: Методика антропологических исследований / А. А. Зубов. – М., 1968.
- Клакхон К.* Зеркало для человека. Введение в антропологию: Пер. с англ / К. Клакхон. – СПб.: Евразия, 1998.
- Ольховский В.С.* Сопоставление доктрин эволюции и сотворения в свете современной физики / В.С. Ольховский // *Человек и христианское мировоззрение*. – 2001. – Вып. 6.
- Богатенков Д.В.* Введение в антропологию / Д. В. Богатенков, С. В. Дробышевский – Режим доступа: <http://imp.rudn.ru/psychology/anthropology>
- Проблема расы в российской физической антропологии* / Ред. Т.И. Алексеева, Л.Т. Яблонский. – М., 2002.
- Рогинский Я.Я.* Антропология / Я. Я. Рогинский, М. Г. Левин. – М., 1978 (будь-яке видання).
- Рычков Ю.Г.* Генетика и этногенез. Историческая упорядоченность генетической дифференциации популяций человека (модель и реальность) / Ю. Г. Рычков, Е. В. Ящук // *Вопросы антропологии*. 1985. – Вып. 75.
- Сегеда С.* Антропология / С. Сегеда. – К., Либідь, 2001 (будь-яке видання)
- Сегеда С.* Основы антропологии: Навч. Посібник / С. Сегеда. – К.: Либідь, 1995 (будь-яке видання).
- Хрисанфова Е.Н.* Антропология / Е. Н. Хрисанова, И.В. Перевозчиков. – М., 2002 (будь-яке видання)
- Чебоксаров Н.Н.* Народы, расы, культуры / Н. Н. Чебоксаров, И. А. Чебоксарова. – М., 1971.

Завдання до самостійної роботи за темою 2 „Розселення людства на земній кулі”:

У зошиті-звіті складіть рецензію на документальний фільм «Людина Розумна. Homo Sapiens. The inventor of dreams»^{*}.

Перегляньте фільм «Родовід людства. The Human Family Tree» і нанесіть на контурну карту світу напрями та етапи освоєння людством материків земної кулі, підколійть стиплером карту до зошита-звіта.

У зошиті-звіті аконспекуйте роботу *Алексеев В.П.* Географические очаги формирования человеческих рас. – М., 1985.

Тема 3. Народи Африки.

Антропологічний склад населення Африки. Середземноморська локальна раса. Негрська локальна раса. Лісовий і кафрський типи. Ефіопська контактна раса. Центральнаафриканська локальна раса. Південноафриканська локальна раса. Змішаний негроїдно-монголоїдний тип (мальгаши). Проблема походження пігмеїв, їх розселення. Народи афразійської мовної сім'ї; нігеро-кордофанської сім'ї; сім'ї нілосахарської групи; койсанської сім'ї. Народи австронезійської мовної сім'ї (малагасійці).

Релігії африканського континенту: іслам, християнство, місцеві племінні вірування і культури. Основні господарсько-культурні типи.

Системи передачі інформації. Візуальні засоби. Усна традиція. Сигнальні барабани. Предметне письмо. Піктографія. Ієрогліфіка. Системи письма за складами – ефіопська, вай, самум. Лівійське письмо і тіфінаг.

Південна Африка. Етнічний склад і мовні сім'ї. Койсанські народи як особлива частина населення регіону. Основні ГКТ регіону. Господарство народів регіону. Скотарство номадного типу. Матеріальна культура. Особливості соціальної структури народів регіону. Традиційні вірування.

Народи Судану. Східний Судан і народи банту. Землеробство і тваринництво. Матеріальна культура. Майнове розшарування. Особливості соціального розвитку. Сільська громада. Сімейно-шлюбні відносини. Духовна культура. Релігія, народне мистецтво.

Народи Західної Африки. Етнічні групи і політичні утворення. Тропічне землеробство. Тваринництво. Металургія і ремесла. Держави Ашанті і Дагомея. Духовна культура. Соціальне розшарування.

Народи Східної Африки. Ефіопія і Сомалі. Особливості соціально-економічного розвитку. Комплексне господарство. Роль землеробства і скотарства. Ремесло і торгівля. Матеріальна і духовна культура.

Народи Північної Африки. Стародавня культура плугового землеробства. Єгипет і народи Магрибу. Кочове і напівкочове скотарство. Специфіка господарства і суспільного устрою. Духовна культура скотарів.

---

^{*} Каталог рекомендованих фільмів з курсу «Етнографія народів світу» розміщено на сайті Східного інституту українознавства імені Ковальських. – Режим доступу: <http://keui.wordpress.com/films>, усі перелічені фільми наявні у фільмотеці Центра українських студій імені Д. І. Багалія.

Питання до семінарського заняття „Господарські типи народів Африки”

1. Бушмени – бродячі мисливці і збирачі пустелі Калахарі.
2. Скотарі-мисливці саван жаркого поясу.
3. Прийоми землеробства в аридному поясі жарких пустель.
4. Господарські типи тропічних лісів Африки.

Рекомендована література до семінарського заняття:

- Africana*. Африканский этнографический сборник. – Ленинград, 1956-1991, ТТ. 1-15.
- Африканская деревня* вчера и сегодня. Традиционные и современные формы хозяйства. – М., 1987
- Брайант А.Т.* Зулусский народ до прихода европейцев / А. Т. Брайант. – М., 1953.
- Бьерре Й.* Затерянный мир Калахари / Й Бьерре. – М., 1964
- Гаудио А.* Цивилизации Сахары: Десять тысячелетий истории, культуры и торговли / А. Гаудио. – М., 1985.
- Гернбек Л.* На неисследованном Мадагаскаре / Л. Гернбек. – М., 1969.
- Гэсо П.Д.* Священный лес / П. Д. Гэсо. – М., 1979.
- Калиновская К.П.* Скотоводы Восточной Африки в 19-20 вв. / К. П. Калиновская. – М., 1989.
- Кирей Н.И.* Этнография народов Африки / Н. И. Кирей. – Краснодар, 1983.
- Кочакова Н.Б.* Рождение африканской цивилизации / Н. Б. Кочакова. – М., 1986.
- Лот А.* Туареги Ахаггара / А. Лот. – М., 1989.
- Львова Э.С.* Этнография Африки: Учебное пособие / Э. С. Львова. – М., 1984.
- Маке Ж.* Цивилизации Африки южнее Сахары. История, технические навыки, искусства, общества / Ж. Маке. – М., 1974.
- Следзевский И. В.* Хаусанские эмираты Северной Нигерии. Хозяйство и общественно-политический строй / И. В. Следзевский. – М., 1973.
- Тернбул К.М.* Человек в Африке / К. М. Тернбул. – М., 1981
- Штайн Л.* В черных шатрах бедуинов. Wandervolk der wuste / Штайн Л. – М., 1981.

Самостійна робота за темою „Нілотські народи Африки”

Напишіть рецензію на етнографічний фільм «Життя племені. Дінка. Ренділле. Покот. Масаї».

Складіть конспект роботи *Эванс-Причард Э. Э.* Нуэры. Описание способов жизнеобеспечения и политических институтов одного из нилотских народов. – М., 1985 (будь-яке видання).

Тема 4. Народи Азії

Різноманітність географічних зон Азії. Історико-культурне районування Азії. Нерівномірність соціально-економічного і культурного розвитку Азії. Різноманітність етнічних утворень в Азії. Різноманітність форм соціальної організації азіатських народів.

Південна Азія. Етнічний склад населення. Мови народів регіону. Конфесійні конфлікти і їх вплив на життя регіону. Особливості суспільного устрою народів регіону. Кастове ділення народів Індії у минулому і сьогодні. Господарчо-культурні типи регіону. Землеробство і його види. Скотарство. Духовна культура регіону. Пантеон богів у буддизмі та індуїзмі. Нерівномірність соціально-економічного розвитку народів Південної Азії. Традиційна індуська община. Кастова система.

Південно-Східна Азія. Процеси консолідації і самостійні народи на Філіппінах і в Індонезії. Збереження племінної роздробленості на багатьох островах. Плугове землеробство – основне заняття сільського населення Південно-Східної Азії. Різноманітність господарсько-культурних типів. Перехід до ручного землеробства бродячих мисливців, рибалок і збирачів тропічних лісів. Племінні культури.

Західна (Передня) Азія. Етнічний склад населення. Мови Західної Азії. Арабська етнолінгвістична спільність. Іслам і його вплив на культуру населення регіону. Етноконфесійні групи населення. Господарсько-культурні типи, поширені в регіоні. Номадизм в Західній Азії. Матеріальна культура регіону. Особливості матеріальної культури кочівників. Традиційна їжа землеробів і скотарів. Вплив релігії і звичайного права на родинні стосунки. Племінна ендогамія і левірат у кочівників. Духовна культура регіону і вплив на неї ісламу. Особливості образотворчого мистецтва мусульманських народів.

Східна Азія. Проблема походження японців та айнів. Різноманітність природних умов регіону. Історико-культурні області регіону. Різноманіття господарчо-культурних типів у регіоні. Типи землеробства. Скотарство. Ремесло і його древні традиції. Особливості господарства населення Тибету і Внутрішньої Монголії. Духовна культура. Китайська писемність і її вплив на розвиток культури у всьому регіоні.

Центральна Азія. Етнічний і конфесійний склад народів Центральної Азії. Мови народів регіону. Господарство народів Центральної Азії. Традиційні ГКТ: осілі землероби оазисів, кочівники-скотарі степів і напівпустель, напівосілі землероби-скотарі на околицях оазисів і в дельтах великих річок. Зрошувальні системи. Садівництво, баштанництво, виноградарство. Богарне землеробство. Скотарство: кочове, напівкочове і відгінне. Особливості господарювання у високогірних областях. Матеріальна культура регіону. Особливості духовної культури. Громадське і приватне володіння землею. Кочова община.

Народи Сибіру і Далекого Сходу. Проблема історико-етнографічного районування Сибіру. Господарсько-культурні типи корінних народів Сибіру. Мисливці і рибалки тайгової смуги. Осілі рибалки великих річок і озер. Арктичні мисливці на морського звіра. Кочові тайгові мисливці-оленьярі. Оленьярі тундри і лісотундри. Кочовики-скотоводи степів і лісостепів помірного поясу. Основні етапи формування ГКТ Сибіру. Скотарі і землероби Західного Сибіру, Алтаю-Саян і Прибайкалля. Специфіка інтегрованого ГКТ південної частини Західно-Сибірської рівнини. Матеріальна і духовна культура. Родинно-родовий культ. Культ ведмеда. Духи-заступники. Промисловий культ. Шаманізм. Професійні шамани. Християнізація народів Сибіру.

Питання до семінарського заняття „Народи Центральної Азії”

1. Народи Центральної Азії: регіональні особливості й расові типи.

2. Скотарство в Центральній Азії.
3. Землеробство в Центральній Азії.
4. Язичеські вірування народів.

Рекомендована література до семінарського заняття:

- http://www.library.cjes.ru/online/?b_id=416 – етнічний атлас народів Узбекистану. *Буряты*. – М., 2004.
- Вайнштейн С. И.* Мир кочевников центра Азии / С. И. Вайнштейн. – СПб., 1991.
- Вопросы этнической истории киргизского народа*. – Фрунзе, 1988.
- Гадло А. В.* Этнография народов Средней Азии и Закавказья / А. В. Гадло. – СПб., 1998. (Режим доступа : http://www.ethnology.ru/doc/gadlo01/gadlo01_tit.htm).
- Галданова Г. Р.* Доламаистские верования бурят / Г. Р. Галданова. – М., 1987.
- Гансковский Ю. В.* Народы Пакистана / Ю. В. Гансковский. – М., 1964.
- Гудаков В. В.* Материальная культура таджиков верховьев Зеравшана / В. В. Гудаков. – М., 1973.
- Дубова Н. А.* Современные антропологические совокупности и этнокультурные общности на территории Средней Азии / Н. А. Дубова // *Расы и народы*. – 2001. – № 27.
- Из обрядовой жизни киргизов начала XX в.* / В. А. Фиельструп; Отв. ред. Б. Х. Кармышева, С. С. Губаева. — М., 2002.
- Кармышева Б. Х.* Очерки этнической истории южных районов Таджикистана и Узбекистана / Б. Х. Кармышева. – М., 1976.
- Кармышева Б. Х.* Этническая история туркмен Среднеазиатского междуречья // *Туркмены в Среднеазиатском междуречье* / Б. Х. Кармышева. – Ашхабад, 1989
- Козлов П. К.* Русский путешественник в Центральной Азии. Избранные труды / П. К. Козлов. – М., 1963.
- Курылев В. П.* Скот, земля, община у кочевых и полукочевых казахов (вторая половина XIX — начало XX века) / В. П. Курылева. – СПб., 1998.
- Марков Г. Е.* Кочевники Азии / Г. Е. Марков. – М., 1976.
- Народы Средней Азии и Казахстана*. Т.1. – М., 1962.
- Наумкин В. В.* Сокотрийцы: историко-этнографический очерк / В. В. Наумкин. – М., 1988.
- Оджи М.* Кипчаки, Огузы. Средневековая история тюрков и Великой Степи / М. Оджи. – М., 2001.
- Расы и народы*. Ежегодник 2006. Спецвыпуск: Центральная Азия. . – М., 2006.
- Рашидов Р. Т.* Аймаки / Р. Т. Рашидов. – Ташкент, 1977.
- Семья и семейные обычаи у народов Средней Азии и Казахстана*. – М., 1978.
- Султанов Т.* Кочевые племена Приаралья в XV—XVII вв. / Т. Султанов // *Вопросы этнической и социальной истории*. – М., 1982
- Темирханов Л.* Восточные пуштуны в новое время / Л. Темирханов. – М., 1984.
- Традиционная одежда народов Средней Азии и Казахстана*. – М., 1989.
- Фиельструп Ф. А.* Из обрядовой жизни киргизов начала XX века / Ф. А. Фиельструп. – М., 2002
- Чвырь Л. А.* Обряды и верования уйгуров в XIX-XX вв / Л. А. Чвырь. – М., 2006.

Чвырь Л. А. Уйгуры Восточного Туркестана. – М., 1990.
Этническая история народов Азии. – М., 1972
Этнические проблемы истории Центральной Азии в древности. – М., 1981.
Этнография питания народов стран зарубежной Азии: Опыт сравнительной типологии. – М., 1981.

Завдання до самостійної роботи за темою „Народи Сибіру”

Перегляньте етнографічні фільми „Лектимель”* і „Япстик-хесе”* і напишіть порівняльне есе про ці фільми.

Напишіть рецензію на проект „Аборигени Сибіру” (Режим доступу електронної версії. – <http://www.nsu.ru/icen/grants/etno>), опираючись на знання про якийсь один із народів Сибіру, почерпнуті із наукової літератури

Список рекомендованої літератури з етнографії народів Сибіру:

Алексеев Е.А. Кеты / Е. А. Алексеев. – Ленинград, 1967.
Богораз В.Г. Чукчи. Т. 1,2 / В. Г. Богораз. – Ленинград, 1934.
Васильев В.И. Проблемы формирования северо-самодийских народностей / В. И. Васильев. – М., 1979.
Гадло А.В. Этнография народов Сибири и Дальнего Востока: Учебное пособие / А. В. Гадло. – М., 1987.
Грачева Г.Н. Традиционное мировоззрение охотников Таймыра / Г. Н. Грачева. – Л., 1983.
Долгих Б.О. Родовой и племенной состав народов Сибири в XVII в. / Б. О. Долгих. – М., 1960.
Народы Дальнего Востока СССР в XVII-XX вв. – М., 1985.
Народы Западной Сибири: Ханты. Манси. Селькупы. Ненцы. Энцы. Нганасаны. Кеты. – М., 2005.
Евразия. Этнос. Ландшафт. Культура. – СПб., 2001.
Таксами Ч. М. Проблемы развития коренных народов Севера: Этноэкологический подход / Ч. М. Таксами, В. Ф. Левченко, С.А.Черникова, Д. А. Славиценко. – СПб., 2003
Попов А.А. Нганасаны: социальное устройство и верования / А. А. Попов. – М., 1984.
Сибирь на рубеже тысячелетий: Традиционная культура в контексте современных экономических, социальных и этнических процессов. – СПб., 2005.
Симченко Ю.Б. Культура охотников на оленей Северной Евразии / Ю. Б. Симченко. – М., 1976.
Старкова Н. К. Ительмены / Н. К. Старкова. – М., 1976.
Тулокуков В.А. Кто вы, юкагиры? / В. А. Тулокуков. – М., 1979.
Тулокуков В.А. Тунгусы (эвенки, эвены) Средней и Западной Сибири / В. А. Тулокуков. – М., 1985.

Тема 5. Народи Австралії і Океанії.

Етногенез, походження, основні етапи розвитку народів Австралії та Океанії. Матеріальна та духовна культура населення Австралії та Океанії. Австралійці та тасманійці. Мова аборигенів та система спорідненості. Уявлення про сновидіння.

Народи Папуа-Нової Гвінеї, Меланезії, Фіджі, Мікронезії. Народи Полінезії, расовий тип. Господарювання та вірування. Поява європейців в Австралії та Океанії, етнічні наслідки цього процесу.

Питання до семінарського заняття „Народи Океанії”

1. Народи Меланезії: заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості.
2. Народи Мікронезії: заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості.
3. Народи Полінезії: заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості.
4. Господарські типи населення Океанії.

Література до семінарського заняття:

- Беликов В.И.* Тонга – последнее королевство в Океании / В. И. Беликов, В. П. Николаев. – М. 1991.
- Беллвуд П.* Покорение человеком Тихого океана / П. Беллвуд. – М., 1986.
- Берндт Р.М., Берндт К.Н.* Мир первых австралийцев. – М., 1981.
- Бутинов Н.А.* Народы Папуа-Новой Гвинея. – СПб., 2000.
- Бутинов Н.А.* Полинезийцы островов Тувалу. – М., 1982.
- Бутинов Н.А.* Социальная организация полинезийцев. – М., 1985.
- Вольневич Я.* Люди и атоллы. – М., 1986.
- Кабо В.Р.* Происхождение и ранняя история аборигенов Австралии. – М., 1969.
- Кабо В.Р.* Тасмания и тасманийская проблема. – М., 1975.
- Кики А.* Десять тысяч лет в одну жизнь. – М., 1981.
- Культура народов Океании и Юго-Восточной Азии.* – СПб., 1995
- Ланге П.В.* Горизонты Южного моря. История морских открытий в Океании. – М., 1987.
- Луомала К.* Голоса ветра. – М., 1976.
- Мид М.* Культура и мир детства. – М., 1988.
- Миклухо-Маклай Н.* Статьи и материалы по антропологии и этнографии народов Океании. – М., 1993.
- На берегу Маклая.* Этнографические очерки. – М., 1975 (будь-яке видання).
- Народы Австралии и Океании.* – М., 1956.
- Проблемы этнографии и истории культуры народов Азиатско-Тихоокеанского региона.* – СПб., 2004
- Пучков П. И.* Население Океании : Этнографический обзор / П.И. Пучков. – М., 1967.
- Пучков П.И.* Этническая ситуация в Океании / П.И. Пучков. – М., 1983.
- Роуз Ф.* Аборигены Австралии: Традиционное общество. – М., 1989.
- Свет Я.М.* История открытия и исследования Австралии и Океании. – М., 1966.
- Стингл М.* По незнакомой Микронезии. – М., 1978.
- Стингл М.* Приключения в Океании. – М., 1986.
- Стингл М.* Таинственная Полинезия. – М., 1991.
- Те Ранги Хироа (П. Бак).* Мореплаватели солнечного восхода. – М., 1959 (будь-яке

видання).

Федорова И. К. Остров Пасхи. Очерки культуры XVIII-XIX вв / И. К. Федорова. – СПб., 1993

Хейердал Т. Аку-аку (Таємниця острова Пасхи). – М., 1959 (будь-яке видання).

Элькин А. Коренное население Австралии. – М., 1952.

Этнография детства. Традиционные методы воспитания у народов Австралии, Океании и Индонезии. – М., 1992.

Самостійна робота за темою „Духовний світ народів Австралії”

Складіть конспект роботи *Локвуд Д. Я* – абориген. – М., 1971.

Перегляньте фільм про спадщину австралійських аборигенів «Хранителі мрії. Keepers of the Dream», опираючись на конспект роботи і фільм складіть есе про вірування австралійських аборигенів.

Тема 7. Народи Європи.

Народи Західної Європи. Сучасний етнічний склад. Мовна характеристика. Індоевропейська мовна сім'я. Угро-фінська група. Тюркомовні народи. Семітська група. Баски. Релігійний склад населення зарубіжної Європи. Історико-етнографічні області Європи.

Географічні зональні особливості розвитку господарства. Середземномор'я. Землеробство і тваринництво. Виноградарство, садівництво, городництво. Сучасний рівень розвитку сільського господарства. Атлантична історико-етнографічна область. Землеробство. Садівництво, городництво, квітникарство. Тваринництво. Високий рівень розвитку сільського господарства і промисловості. Скандинавія, сусідні балтійські народи. Тваринництво. Допоміжна роль землеробства. Рибальство.

Поселення і житло. Типи сільських поселень. Типи житла (фризький будинок, саксонський, альпійський та ін.). Родинні і календарні обряди і звичаї. Церковні, народні і державні свята. Карнавал. Зонально-географічні і етнічні відмінності в харчуванні. Суспільний і родинний побут. Пережитки сусідської общини.

Романські народи. Кельти. Баски. Греки. Албанці. Угорці. Дисперсні етнічні групи Європи. Евреї у Європі. Цигани.

Слов'янські народи Європи. Східнослов'янські народи (росіяни, українці, білоруси). Західнослов'янські народи (поляки, чехи, словаки, лужицькі серби). Південнослов'янські етноси (болгари, серби, хорвати, словенці, македонці, боснійці (муслімани), чорногорці). Релігійна та конфесійна характеристика слов'янських народів. Основні риси традиційно-побутової культури слов'янських народів: господарська діяльність, матеріальна і духовна культура, сімейний та громадський побут, вірування, народне мистецтво.

Європейська Північ Росії і Скандинавії. Етнічний склад. Антропологічна і лінгвістична характеристика. Фіно-угорські етноси. Утворення етнічних груп Карелії: карел, ливвиків і людиків. Консолідація і інтеграція. Асиміляція. Етногенез комі-зирян і комі-перм'яків. Господарство і матеріальна культура. Оленярство.

Урало-Поволжжя. Етнічний склад. Расова приналежність. Змішані антропологічні типи. Фіномовні і тюркомовні народи. Етногенез і етнічна історія. Формування

удмуртського народу. Бесермяни. Походження марійського народу. Етногенез мордви: мокша й ерзя. Проникнення тюрк в Середньому Поволжжі. Роль Волжської Булгарії. Булгарський субстрат в етногенезі тюркських народів Урало-Поволжжя. Формування чувашів. Походження поволзьких татар. Місцеве угро-фінське населення. Кипчаки. Формування татарської народності. Мішари. Касимівські татари. Етногенез башкир. Калмики. Християнство, іслам, язичництво в культурі народів Поволжжя

Питання до семінарського заняття „Народи Урало-Поволжжя”

1. Етапи формування Волго-Уральської історико-етнографічної зони.
2. Матеріальна і духовна культура фіно-угорських етносів: мордва, марійці, удмурти.
3. Культура тюркомовних етносів регіону: калмики, татари, башкіри, чуваші.
4. Культура некорінних етносів регіону: німці, росіяни, українці.

Рекомендована література до семінарського заняття:

<http://tashlar.narod.ru> – татарська історія, археологія, етнографія, епітафії.

<http://www.ethnology.ru/lib/nations.html> – електронна бібліотека «Этнонациональные общности России».

<http://www.mishare.narod.ru> – сайт з історії, культури та етнографії татар-мішарів.

<http://www.museum.nnov.ru/ethnos> – сайт „Етнографія народів Приволжжя”.

Rorlich, A.-A. The Volga Tatars / A.-A. Rorlich. – California, 1986.

Бакаева Э.П. Буддизм в Калмыкии. Историко-этнографические очерки. – Элиста, 1994.

Бакаева Э. П. Традиционные представления калмыков о жизненном цикле и их отражение в свадебном обряде / Э.П.Бакаева, Э.-Б. М. Гучинова. – Элиста, 1989.

Бахматов А. А. Юрлинский край: традиционная культура русских в конце XIX – первой половине XX в. / А. А. Бахматов, И. А. Подюков, С. В. Хоробрых, А. В. Черных. – Кудымкар, 2003

Бикбулатов Н.В., Фатыхова Ф.Ф. Семейный быт башкир. XIX-XX вв. – Уфа, 1991.

Бусыгин Е.П. Русское население Среднего Поволжья / Е.П.Бусыгин. – Казань, 1966.

Иванов В.П. Этническая география чувашского народа. – Чебоксары, 2005.

Исторические судьбы народов Поволжья и Приуралья / Ред Загидуллин И.К. и др. Сб. статей. Вып. 1. – Казань, 2010.

Исхаков Д.М. Татары: краткая этническая история / Д. М. Исхаков. – Казань, 2002.

Калмыки / Сост., проф. Н.Л. Жуковская. – М., 2003.

Козлова К.И. Очерки этнической истории марийского народа / К.И.Козлова. – М., 1978.

Козлова К.И. Этнография народов Поволжья. – М., 1964.

Кузеев Р.Г. Народы Поволжья и Приуралья. Историко-этнографические очерки. – М., 1985.

Кузеев Р.Г. Народы Среднего Поволжья и Южного Урала. Этногенетический взгляд на историю. – М., 1992.

- Мокшин Н.Ф. Мордовский этнос / Н. Ф. Мокшин. – Саранск, 1989.
- Мокшин Н.Ф. Мордовский этнос. – Саранск, 1989.
- Народы Поволжья и Приуралья. Историко-этнографические очерки. – М., 1985.
- Народы Саратовского Поволжья: этнология, этнография, духовная и материальная культура. – Саратов, 2006.
- Орлова К. В. История христианизации калмыков. – М., 2006.
- Паркер Э. Татары. История возникновения великого народа. – М., 2010.
- Пермяки. – М., 2012.
- Пименов В.В. Удмурты. Опыт компонентного анализа этноса / В.В.Пименов. – Л., 1977.
- Рашидов Ф. А. История татарского народа / Ф. А. Рашидов. – Саратов, 2001.
- Ситдинов А. Г. Введение в этногенез народов Поволжья и Приуралья. – Казань, 2009*.
- Старообрядческий мир Волго-Камья: проблемы комплекс. изучения: материалы науч. конф. – Пермь: ПГУ, 2001
- Столярова Г.Р. Этнография народов Волго-Уралья. Учебное пособие / Г. Р. Столярова, Т. А. Титова, Л. С. Токсубаева. – Казань, 2007.
- Чуваши Приуралья: Культурно-бытовые процессы / Иванов В.П., Матвеев Г.Б. и др. – Чебоксары, 1989.
- Этническая история и культура чувашей Поволжья и Приуралья. – Чебоксары, 1993.
- Этнография народов Волго-Уралья. Учебное пособие / отв.ред.Т.А.Титова. – Казань, 2007.
- Этнография татарского народа. – Казань, 2004.
- Этносы и культуры на стыке Азии и Европы / Ред. И. Габдрафиков. – Казань, 2000.
- Этнотерриториальные группы татар Поволжья и Урала и вопросы их формирования. – Казань, 2002.
- Юхма М. Древние чувашы. – Чебоксары, 1996.
- Ягафова Е.А. Этническая история и культура народов Урало-Поволжья: Учебное пособие для студентов гуманитарных факультетов ВУЗов / Е. А. Ягафова. – Самара, 2002.

Завдання до самостійної роботи за темою „Фіно-угорські народи Європи”

Перегляньте сайт <http://finno-ugry.ru> – освітні і міжкультурні програми «Фінно-угорський світ» та фільм «Вітри Чумацького шляху / Linnutee tuuled», визначте на контурній карті процес етнології і шляхи розселення фіно-угорських народів. Напишіть рецензію на проект "Традиційна культура народів Європейського Північного-Сходу Росії" (Режим доступу: <http://www.komi.com/Folk/txtindex.htm>) <http://www.komi.com/pole/links> – сайт з польових досліджень фіно-угорських народів півночі Росії.

Тема 7. Народи Кавказу.

Кавказ як історико-етнографічна область. Розселення, чисельність і лінгвістична класифікація народів Кавказу. Історичні зв'язки народів Кавказу. Традиційне

господарство народів Кавказу. Особливості матеріальної культури. Архітектура і особливості житлового комплексу народів Кавказу. Суспільні і родинні стосунки значення родової організації в культурі народів Кавказу. Етикет народів Кавказу. Особливості поселень горців і рівнинних жителів. Етнічні особливості традиційного одягу. Системи харчування. Суспільний і родинний побут. Місцеві язичницькі вірування. Конфесійна приналежність кавказьких народів. Етнічне подібнення населення Кавказу й його історичні причини.

Питання до семінарського заняття „Народи Північного Кавказу”

1. Культура народів Дагестану: ногайці, табасаранці, аварці, даргинці, кумики, лезгини, лакці, тати та інші.
2. Осетини: етногенез і сучасне розселення етносу.
3. Чеченці та їх родичі в строкатій карті Кавказу.
4. Етнічна строкатість в Кабардино-Балкарії та Адигеї.

Рекомендована література до семінарського заняття:

<http://fca.narod.ru> – інформаційний портал «Кавказ».

Алимова Б. М. Табасаранцы XIX-нач. XX вв / Б.М. Алимова. – Махачкала, 1992.

Волкова Н.Г. Этнонимы и племенные названия Северного Кавказа / Н. Г. Волкова. – М., 1973.

Гасанов М. Р. Из истории Табасарана XVIII—XIX вв. / М. Р. Гасанов. – Махачкала, 1978.

Гудаков В. В. Северо-Западный Кавказ в системе межэтнических отношений с древнейших времен до 60-х годов XIX века. – Спб, 2007.

История народов Северного Кавказа с древнейших времен до конца XVIII в. – М., 1998.

Кавказ. История, народы, обычаи. Выпуск 2. – М., 2010.

Кавказские горцы. Сборник сведений. В трех томах. – М., 1992

Калоев Б. А. Осетины. – М., 2004.

Калоев Б.А. Земледелие народов Северного Кавказа. – М., 1981.

Калоев Б.А. Скотоводство народов Северного Кавказа. – М., 1993.

Карпов Ю. Ю. Взгляд на горцев. Взгляд с гор. Мировоззренческие аспекты культуры и социальный опыт горцев Дагестана. – СПб., 2007.

Карпов Ю. Ю. Горцы после гор. Миграционные процессы в Дагестане в XX – начале XXI века. Их социальные и этно-культурные последствия и перспективы / Ю. Ю. Карпов, Е. Л. Капустина. – СПб., 2011.

Кобычев В. П. Поселения и жилище народов Северного Кавказа в XIX – XX вв. – М., 1982.

Конюкова М. Традиционная культура ингушей. История и современность. – Ростов на Дону, 2004.

Лавров Л. И. Происхождение кабардинцев и заселение ими нынешней территории // Советская этнография. – 1956. – № 1.

Мизиев И.М. Народы Кабарды и Балкарии в XIII-XVIII вв. Пособие для учителей и краеведов. – Нальчик, 1995.

Микаилов Ш. И. Все аулы Дагестана. Книга 1. – Пятигорск, 2009.

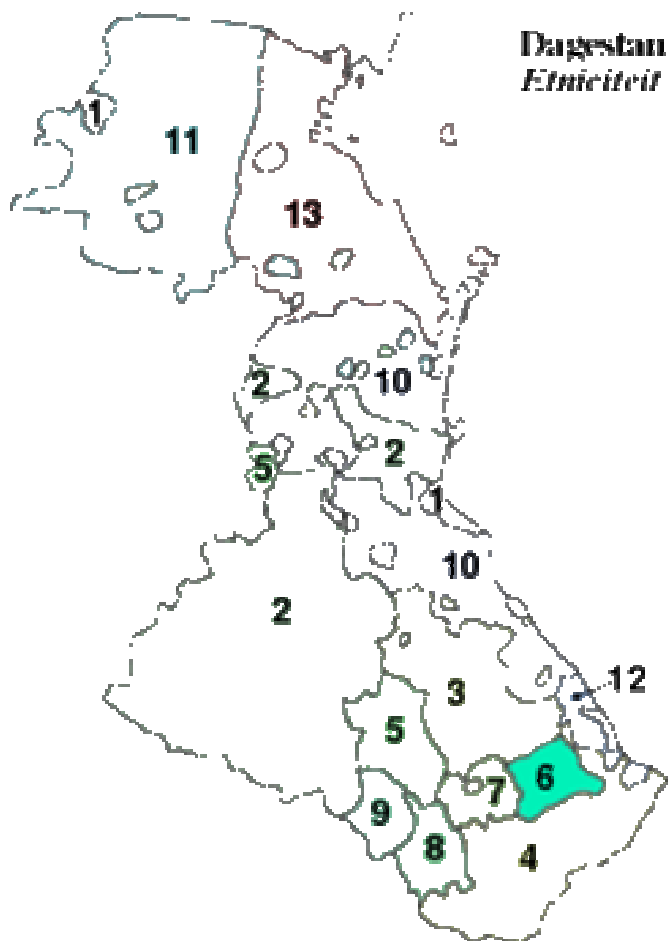
- Мусаева М. К.* Традиционная материальная культура малочисленных народов Западного Дагестана / М.К. Мусаева. – Махачкала, 2003.
- Мусукаев А.И.* Народные традиции кабардинцев и балкарцев / А. И. Мусукаев, А. И. Першиц. – Нальчик, 1992.
- Народы Дагестана* / Отв. ред. С.А. Арутюнов, А.И. Османов, Г.А. Сергеева. – М., 2002.
- Народы Карачаево-Черкесии: история и культура.* – Черкесск, 1998.
- Пожидает В.* Горцы Северного Кавказа: ингуши, чеченцы, хевсурцы, осетины и кабардинцы. – М.; Пятигорск, 1926.
- Расы и народы.* Ежегодник 2005. – Спецвыпуск: Народы Кавказа. – М., 2005.
- Северо-Западный Кавказ в системе межэтнических отношений с древнейших времен до 60-х годов XIX века.* – М., 2007.
- Сообцокова Н.* Адыги. Черкесы. – М., 2010.
- Текеев К.М.* Карачаевцы и балкарцы. Традиционная система жизнеобеспечения. – М., 1989.
- Традиции народов Кавказа в меняющемся мире. Преемственность и разрывы в социокультурных практиках.* – СПб, 2010.
- Унежев К.Х.* Феномен адыгской (черкесской) культуры. – Нальчик, 1997.
- Чеченцы.* История и современность. – М., 1996.
- Чурсин Г. Ф.* Авары. Этнографический очерк / Г.Ф. Чурсин. – Махачкала, 2004.
- Шиллинг Е.М.* Народы Кавказа. Малые народы Дагестана. – М., 1993.

Завдання до самостійної роботи за темою „Звичаї народів Кавказу”

Перегляньте фільм «Тасмніці адигства» і напишіть есе про традиційний етикет кавказьких народів, використовуючі наступну літературу:

- Адат.* Кавказский культурный круг: Традиции и современность. – М., 2003.
- Бгажноков Б. Х.* Адыгский этикет. – Нальчик, 1978 (Режим доступу: <http://www.circassianlibrary.org/library.php?lang=ru&mn=6&sbmn=1>)
- Бгажноков Б. Х.* Очерки этнографии общения адыгов. – Нальчик, 1983
- Джуртубаев М. Ч.* Древние верования балкарцев и карачаевцев. – Нальчик, 1991.
- Думанов Х.М.* Социальная структура кабардинцев в нормах адата. Первая половина XIX в. – Нальчик, 1990
- Зязиков М.М.* Обычаи и традиции общения в культуре народов Кавказа. – М., 2010.
- Казиев Ш. М.* Повседневная жизнь горцев Северного Кавказа в XIX веке / Ш. М. Казиев, И. В. Карпеев. – М., 2003.

Визначіть на контурній карті відповідність розселення етносів Дагестану

Тема 8. Народи Америки

Шляхи заселення Північної Америки. Мовна класифікація населення Північної Америки. Індіанські мови Північної Америки. Індіанські мови Південної Америки. Антропологічна характеристика корінного населення. Сучасний етнічний та антропологічний склад населення.

Північна Америка. Арктичні мисливці на морського звіра і рибалки. Осілі рибалки північно-західного побережжя. Лісові мисливці. Кінні мисливці на бізонів прерій. Землероби сходу і південного сходу континенту. Збирачі та мисливці Каліфорнії. Землероби пуебло. Види господарства і матеріальної культури в різних груп населення. Суспільний устрій і духовна культура.

Центральна і Південна Америка. Стародавні цивілізації Центральної і Південної Америки. Держава ацтеків. Господарство. Землеробство зі штучним зрошуванням. Міста-держави майя. Їх устрій. Держава інків. Індієць кечуа, аймара. Соціальний устрій.

Етнічні та господарсько-культурні типи. Землероби і мотижні землероби. Мисливці і збирачі тропіків. Населення півдня континенту: вогнеземельці. Проблема «повторного дикунства». Соціальна структура. Сімейно-шлюбні відносини. Власність на знаряддя праці та засоби виробництва. Локальні групи. Роль предводителів.

Питання до семінарського заняття „Південна і Центральна Америка в етнічному розмаїтті”

1. Господарсько-культурні типи Центральної Америки
2. Господарсько-культурні типи Південної Америки

3. Особливості господарювання вогнеземельців.
4. Духовний світ південноамериканських індіанців.

Рекомендована література до семінарського заняття:

- Furst P.* To find our life: Peyote among the Huichol Indians of Mexico // *Flesh of the gods: The ritual use of hallycinogens.* – New York, 1972
- Myerhoff B.* Peyote hunt: the sacrificed journey of the Huichol Indians. – New York, 1974.
- Башилов В.А.* Древние цивилизации Перу и Боливии. – М., 1972.
- Березкин Ю.Е.* Древнее Перу. – М., 1982.
- Березкин Ю.Е.* Мочика. – Л., 1983.
- Боркес С.Л.* История и этнография народа Мапуче / С. Л. Боркес, Р. А. Адрисола. – М., 1987.
- Зубов А.А.* Люди Огненной Земли. – М., 1961.
- Зубрицкий Ю.А.* Инки-кечуа. – М., 1975.
- Индейцы Америки. Этнографический сборник. – М., 1955.
- Кинжалов Р.В.* Культура древних майя. – Л., 1971.
- Кинжалов Р.В.* Орел, кетцаль и крест: Очерки по культуре Месоамерики. – Л., 1991.
- Котовская М.Г.* Этнические процессы в Бразилии. – М., 1985.
- Куба:* Историко-этнографические очерки. – М., 1961.
- Культура и быт* народов Америки. – Ленинград, 1967.
- От Аляски до Огненной земли.* История и этнография стран Америки. – М., 1967.
- Соди Д.* Великие культуры Месоамерики. *Las Culturas de mesoamerica.* – М., 1985.
- Файнберг Л.А.* Индейцы Бразилии: Очерки социальной и этнической истории. – М., 1975.
- Шольц В.* Индейцы озера Титикака. – М., 1970.
- Эквадор.* Историко-этнографические очерки. – М., 1963.
- Шрейдер Э.* Ля Тортуга / Э. Шрейдер, Ф. Шрейдер. – М., 1965.
- Этнические процессы в странах Карибского моря.* – М., 1982.

Завдання до самостійної роботи за темою „Наслідки європейської колонізації Америки”

Напишіть рецензії на фільми «Стежка інків / *The Inca Trail*», «Бик, що сидить / *Mystery files Sitting Bull*» (доступні в електронній бібліотеці Центру українських студій імені Д. І. Багалія)

Складіть конспект робіт:

- Браун Д.* Схороните мое сердце у Вундед-Ни: история американского запада, рассказанная индейцами. – М., 1984;
- Леви-Стросс К.* Печальные тропики. – М., 1994.

ВИМОГИ ДО РЕЦЕНЗІЇ

Рецензія на прочитаний матеріал (статтю, книгу, аналітичний звіт, кінофільм, тощо) на відміну від анотації є **викладенням власних роздумів** автора рецензії щодо будь-якої ідеї, твердження, висновку чи проблематики, яка викладена в прочитаному (переглянутому) матеріалі, що рецензується. Критичний аналіз положень автора матеріалу, який ви рецензуєте має містити не тільки ваші власні роздуми, а й аргументи до них, які можуть спиратися на інші публікації, дані досліджень. Також намагайтеся уникати оціночних суджень, на кшталт «автор добре виклав ідею» або «автор погано аргументував ідею», якщо ви не надали всебічні аргументи до такого судження. Посилання у тексті на інформацію чи ідею, що запозичена з різних джерел і є в інших авторів, є обов'язковим. Посилання також оформлюються на будь-які веб-сторінки, компакт-диски та інші джерела інформації. Обов'язковим є наявність списку використаних джерел наприкінці роботи. У цьому списку не повинно бути джерел, на які немає посилань у тексті роботи. Обсяг рецензії –300-500 слів

Зразок оформлення:

РЕЦЕНЗІЯ

на (назва матеріалу, автора, джерела, сторінок, веб-сторінки)
до теми курсу (назва)
виконавець (П.І.Б, група)

Основна ідея матеріалу, що коментується (не більше 20 %)

Власний критичний коментар (не менше 70 %)

Висновки (не менше 10 %)

ВИМОГИ ДО РЕФЕРАТУ ЗА КУРСОМ «ЕТНОГРАФІЯ НАРОДІВ СВІТУ»

Виконання реферату передбачає розвиток навичок самостійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу і є самостійною позааудиторною роботою. Вибір теми — довільний, може стосуватися опису будь-якого малого народу (чисельністю до 50 тис.). Контрольна робота подається на скріплених аркушах формату А 4 до 20 аркушів. На титульній сторінці вказується: назва дисципліни: («Етнографія народів світу»); прізвище, ім'я та по батькові студента; електронна адреса; номер групи. Реферат має містити план (за зразком) та список літератури (не менше 10-15 посилань, література іноземною мовою має складати більшість). На останній сторінці ставиться дата виконання роботи та підпис студента.

Не зараховуються контрольні роботи, які є плагіатом, або передруком текстів з підручника чи Інтернету. **Плагіат** – використання чужих висловів, ідей, результатів досліджень без належного посилання на джерело. Плагіат – це акт інтелектуальної крадіжки. Студентські роботи з ознаками плагіату (списування, відсутність посилань чи списку літератури, використання сканованих, без указівки на авторство, текстів чи рефератів з Інтернет, будуть повертатися без права перескладання. Роботи необхідно здати на кафедру за місяць до дати заліку (попереднє подання в електронному вигляді на електронну адресу).

Зразок плану реферату

Етнічні особливості етносу (за вибором).

1. Етнічна історія відповідного етносу.
2. Мовні особливості даної етнічної групи, до якої входить етнос.
3. Господарча характеристика етносу.
4. Традиційний побут, житло, кухня, одяг тощо.
5. Релігія, міфологія і народні вірування та звичаї народу
6. Культура етносу: прикладне мистецтво, музика, фольклор тощо.
7. Список використаної літератури, електронних ресурсів

Зразки тестових контрольних робіт

Тестові завдання до модулю 1 «Теоретичні засади етнографії»

Символом виникнення етнографічної науки в світі стало

- А) утворення університетів
- Б) наявність резолюцій відповідних країн щодо наукових досліджень
- В) утворення відповідних наукових товариств
- Г) наявність бажання вивчати інші народи

Етнонім, це назва, що визначає:

- А) назву етносу
- Б) назву народу, що вимер
- В) назву африканських народів
- Г) давньогрецьку назву євразійських народів

Наукова дисципліна, що вивчає походження народів і їх культуру є:

- А) етнополітологія
- Б) етнологія
- В) етнопсихологія
- Г) етнографія

Термін «малий народ» вживають щодо етносу, який

- А) порівняно менший за інші, що мешкають у відповідному регіоні
- Б) мають чисельність не більше 50 тис. осіб в традиційному регіоні мешкання і господарювання
- В) той народ, що зберіг традиційні форми господарювання на своїй території
- Г) народ чисельністю до 1 тис. осіб, що втратив територію традиційного проживання.

Програма досліджень складається на наступному етапі етнографічної експедиції

- А) камеральної обробки
- Б) попереднього етапу
- В) під час польових досліджень
- Г) підсумкового етапу

Основною категорією антропологічної класифікації є

- А) раса
- Б) етнос
- В) релігія
- Г) культурна спорідненість

Тасманійці належать до

- А) негроїдної раси
- Б) монголоїдної раси

- В) ведійської раси
- Г) змішаної монголо-негроїдної раси

До світових релігій належать

- А) іслам, буддизм, ламаїзм,
- Б) синтоїзм, ламаїзм, християнство, іслам
- В) буддизм, християнство, іслам
- Г) християнство, буддизм, іслам, ламаїзм

Найчисленнішу групу мов, якими говорить світ складає

- А) алтайська група
- Б) індоєвропейська група
- В) уральська група
- Г) драведійська група

Процес формування народів це:

- А) антропогенез
- Б) етногенез
- В) соціогенез
- Г) культурогенез

Який звичай дає змогу утворюватися етносам-ізолянтам?

- А) ендогамія
- Б) екзогамія
- В) полігамія
- Г) моногамія

Сукупність соціально-історичних та духовно-культурних процесів, що призводять до виникнення «етнічного» як явища і зумовлюють його подальший розвиток

- А) соціогенез
- Б) етногенез
- В) антропогенез
- Г) філогенез

Звичай, який приписує укладення шлюбу за межами певної етнічної спільності називається:

- А) кроскузенний шлюб;
- Б) екзогамія;
- В) левірат;
- Г) ендогамія.

Яка група відповідає цьому визначенню „група кровних родичів, що ведуть походження від спільного предка по батьківській чи материнській лініях та часто отримують від нього свою назву (етнонім)”?

- А) клан

- Б) плем'я
- В) фратрія
- Г) рід

Термін визначає

- А) народ, що не існує в сучасному світі
- Б) народ, що не утворює субетносів
- В) народ, що переселився на територію іншого народу
- Г) народ, що втратив свою рідну мову

Процес соціокультурного розвитку народу називається:

- А) аккультурація
- Б) фрустрація
- В) етнізація
- Г) регенерація

За релігійним сповіданням більшість японці є:

- А) синтоїсти
- Б) буддисти
- В) зароастрійці
- Г) індуїсти

До палеоазійських народів належать

- А) юкагири, чуванці
- Б) чукчі, коряки, ітельмени, керекі, ескімоси, алеути, кети, нівхи, юги
- В) ненці, нгасани, селькупи, енці
- Г) ханти, мансі, водь, чудь, меря, удмурти, мордва, ижора

Романська мовна група включає в себе наступні великі мови:

- А) румунську, польську, чеську, албанську, французьку, молдавську
- Б) румунську, молдавську, іспанську, португальську, італійську, французьку
- В) румунську, болгарську, молдавську, сербську, італійську, французьку
- Г) румунську, угорську, португальську, словенську, молдавську

В основі етнічної самосвідомості лежить

- А) природні умови
- Б) наявність центру
- В) самоназва етносу
- Г) історична спорідненість

За релігією більшість австрійців

- А) католики
- Б) протестанти
- В) уніати
- Г) євангелісти

За релігійним сповіданням більшість румун є:

- А) католики
- Б) мусульмани
- В) протестанти
- Г) православні

Германська мовна сім'я включає до себе:

- А) італійську, кельтську, англійську, німецьку, французьку, голландську, шведську мови
- Б) фарерську, голландську, французьку, англійську, валлійську, німецьку, шведську мови
- В) німецьку, англійську, шведську, датську, норвезьку, фарерську, голландську мови
- Г) португальську, шведську, англійську, німецьку, французьку, датську, норвезьку мови

Уральська мовна сім'я включає до себе наступні гілки:

- А) юкагірську, фінно-угорську, самодійську
- Б) алтайську, угорську, самодійську, нгасанську
- В) юкагірську, самодійську, кетську, удмурдську
- Г) самодійську, фінно-угорську, ненську

Фіно-угорська мовна група включає до себе:

- А) угорців, естонців, шведів, латишів
- Б) чувашів, татарів, угорців, естонців
- В) фінів, угорців, естонців, перм'яків
- Г) карелів, молдаван, угорців, естонців

Назвіть раси першого порядку

- А) негретюди, австралоїди, монголоїди, австралопітеки
- Б) європеїди, веди, негроїди, монголоїди
- В) монголоїди, негроїди, австралоїди, неандертальці
- Г) негроїди, австралоїди, веди, європеїди, монголоїди

Ізольоване положення серед індоєвропейських мов займає

- А) албанська
- Б) вірменська
- В) грецька
- Г) саксонська

Сукупність генетично рідних мов, серед яких простежується мінімальна ступінь спорідненості називають:

- А) мовним симбіозом
- Б) мовною групою

- В) мовною сімєю
- Г) прамовою

До семітської мовної сім'ї в Африці належать мови

- А) арабська, амхара, тигре, геєз
- Б) бонго, мондо,
- В) бедауйе, данакіль, галла
- Г) вірменська, перська, фінікійська

До койсанської мовної сім'ї належать такі мови

- А) бедауйе, данакіль, галла
- Б) арабський, амхара, тигре, геєз
- В) саан, кой-коин, хадза
- Г) хинди, гуджарати, урду

Термін левірат визначає

- А) кроскузенний шлюб
- Б) укладання шлюбу з вдовою брата
- В) шлюб без виплати калиму
- Г) шлюб всередині своєї фратрії

Кельтську мовну групу складають мови:

- А) ірландська, валлійська, кельтська, бретонська
- Б) кельтська, баська, швейцарська, бельгійська
- В) португальська, кельтська, французька
- Г) валлійська, французька, шотландська, кельтська

Як називається частина ойкумени, на якій по сусідству проживають народи, в подібних географічних і кліматичних умовах, ведуть подібне господарство і під час довготривалих контактів між собою у них виробляється культурно-побутова спільність

- А) культурно-господарчий тип
- Б) суперетнос
- В) резервація
- Г) історико-географічна спільність

Господарсько-культурний тип це

- А) спільність землеробства і скотарства в епоху формування людських рас, що привело до підвищення матеріальної і духовної культури
- Б) спільність поєднання збиральництва, землеробства і скотарства в сприятливих географічних умовах
- В) спільність господарювання, матеріальної та духовної культури й побуту, складається у народів, що мешкають у подібних географічних умовах
- Г) спільність привласнюючих форм господарювання у зонах контактів з іншими народами із запозиченням культурних новацій.

Назвіть параметри, за якими визначають расовий тип

А) форма і колір волосся, колір шкіри, пропорції тіла, третинний волосяний покрив, параметри голови

Б) форма і колір волосся, колір шкіри, пропорції тіла, параметри голови, форма обличчя

В) форма очей, форма і колір волосся, колір шкіри, пропорції тіла, третинний волосяний покрив, параметри голови

Г) колір і форма очей, форма і колір волосся, пропорції тіла, третинний волосяний покрив, параметри голови

На появу расових відмінностей головним чином впливає

А) генетична спорідненість

Б) кліматична ізоляція

В) географічний фактор

Г) шлюбні табу

Визначте вірний порядок спорідненості окремої мови в мовній картині світу

А) мовна сім'я – мовна гілка – окрема мова – група мов (або підгрупа)

Б) окрема мова – мовна сім'я – мовна гілка – група мов (або підгрупа)

В) мовна сім'я – група мов (або підгрупа) – мовна гілка – окрема мова

Г) окрема мова – група мов (або підгрупа) – мовна гілка – мовна сім'я

Тести до модулю 2 «Етнічні культури світу»

Аридне землеробство розповсюджено:

А) на Мадагаскарі

Б) в країнах Магрибу

В) в Малайзії

Г) в Мікронезії

Основу господарства народів банту в Африці складають:

А) підсічно-вогневе землеробство і скотарство

Б) підсічно-вогневе землеробство і мисливство

В) підсічно-вогневе землеробство і рибальство

Г) підсічно-вогневе землеробство і збиральництво

Народи *тамазигд, ріфи, льох, туарег, кабени* складають одну групу

А) бербери

Б) зулуси

В) нубійці

Г) ніло-сахарці

Народи мурсі мешкають в

- А) Мароко
- Б) Єфіопії
- В) Беніні
- Г) Конго

Нілотські народи Африки мешкають здебільшого в

- А) в басейні Верхнього і Середнього Нілу
- Б) в басейні річки Нігер
- В) в басейні річки Конго
- Г) в басейні річки Замбезі

Бушмени населяють території таких країн як

- А) Намібія, Ботсвана, Ангола, Зімбабве, Південно-Африканська Республіка
- Б) Сомалі, Ефіопія, Єгипет
- В) Конго, Танзанія
- Г) Південно-Африканська республіка, Мадагаскар, Сомалі

Крааль – це традиційне поселення:

- А) сомалійців
- Б) малагасійців
- В) зулусів
- Г) готтентотів

Албанці – це нащадки:

- А) варварів
- Б) берберів
- В) етрусків
- Г) греків

Найближчі пращури марійці відомі під назвою

- А)
- Б) мокша
- В) черемис
- Г) меря

Спорідненим народом до словаків

- А) поляки
- Б) серби
- В) чехи
- Г) боснійці

Найближчі предки молдаван

- А) фракійці
- Б) румуни
- В) іспанці

Г) португальці

В антропологічному відношенні калмики близькі до:

- А) тувинців
- Б) бурят
- В) казахів
- Г) монголів

В дореволюційній Росії марійців називали

- А) черемис
- Б) весь
- В) самоєди
- Г) чудь

Головне татарське етнічне свято:

- А) рамадан
- Б) навруз
- В) намаз
- Г) сабантуй

Ламаїзм розповсюджена релігія у

- А) нівхів
- Б) бурятів
- В) хакасів
- Г) табасаранців

Греки населяють півострів

- А) Апенинський
- Б) Балканський
- В) Таймирський
- Г) Індостан

Карельський епос - це

- А) Гаявата
- Б) Калевала
- В) Пісня про Роланда
- Г) Піснь про Небілунгів

Моравія – історична область де сформувався етнос

- А) германців
- Б) поляків
- В) угорців
- Г) чехів

Мордовський етнос складається з двох субетносів

- А) ерзя і мокша
- Б) чудь і меря
- В) ханти і мансі
- Г) балкарці і карачаєвці

Основу національної кухні удмуртів складає

- А) конина
- Б) оленина
- В) яловичина
- Г) баранина

Походження башкір тісно пов'язано з:

- А) чувашами
- Б) татарами
- В) калмиками
- Г) кипчаками

До Мікронезії входять такі регіони як:

- А) Тонга, Самоа, Тувалу, острови Лайн
- Б) Папуа Нова Гвінея, Вануату, Нова Каледонія, Фіджі, Соломонові острови
- В) Гавайські і Маршаллові острови
- Г) Гуам, Кірібаті, Маріанські, Маршаллові і Каролінські острови

Етногенез хорватів тісно пов'язаний з історією

- А) балкарців
- Б) гунів
- В) боснійців
- Г) греків

Путунхуа є літературної мовою в

- А) Японії
- Б) Китаї
- В) Лаосі
- Г) Кореї

Океанійську гілку австро-негроїдної раси складають

- А) макронезійці
- Б) мікронезійці
- В) австралійці
- Г) полінізійці

Тату-маски у маорі називаються

- А) мокко
- Б) аму
- В) хоро-хоро

Г) аху

Рапануйцями називаються жителів

- А) Папуа Нової Гвінеї
- Б) Гавайських островів
- В) острова Пасхи
- Г) Нової Зеландії

До капоїдної раси належать

- А) сонінке
- Б) пігмеї
- В) масаї
- Г) готтентоти

Уявлення про мікрочас (саса) і макрочас (залгані) відображає світогляд

- А) океанійських народів
- Б) африканських народів
- В) австралійських народів
- Г) індійських народів

Соціальна організація яка складається із системи спорідненості і системи секцій належить

- А) масаям
- Б) індусам
- В) австралійським аборигенам
- Г) ірокезам

Китайці не вживають у їжу

- А) баранину
- Б) конину
- В) батат
- Г) сире молоко

Звичай передачі дитини на виховання до чужої сім'ї називається

- А) аталичество
- Б) ініціація
- В) левірат
- Г) сорорат

До мисливців лісів Північної Америки належать

- А) алгонкіни та могауки
- Б) аджибвеї та наскаппі
- В) сіу та шушони
- Г) теленкіни та алеути

Племена *сіріона, бороро, вайка, ізаякі, маку, ботокуди* становлять групу

- А) мотижних землеробів Південної Америки
- Б) мисливців і збирачів жаркого клімату
- В) скотарів прерій
- Г) скотарів Андів

Мова комі (комі-зиряни, комі-пермяки) близька до мови

- А) фінів
- Б) татарів
- В) якутів
- Г) коряків

В основі етногенеза басків лежить спорідненість з:

- А) меровінгами
- Б) франками
- В) кельтами
- Г) аліманами

Основу господарства фарерців складає

- А) рибальство
- Б) скотарство
- В) мисливство
- Г) землеробство

Самоназва грузин є:

- А) лезгини
- Б) картвели
- В) кахетинці
- Г) імерійці

Гая є самоназвою такого етносу як

- А) вірмени
- Б) калмики
- В) балкарці
- Г) аджарці

Реліктом північно-іранського (скіфо-сарматського) мовного світу вважають:

- А) адигейців
- Б) балкарців
- В) інгушів
- Г) осетин

Вайнахами себе вважають такі народи як

- А) карачаївці та черкеси
- Б) балкарці та карачаївці

- В) інгуші та чеченці
- Г) даргинці та лезгини

Дурані – великі племенні угруповування притаманні населенню

- А) Афганістана
- Б) Казахстану
- В) Киргизії
- Г) Монголії

Анатолія є батьківщиною для

- А) белуджів
- Б) турків
- В) курдів
- Г) таджиків

Барангаямі – обцинна форма суспільного життя, що притаманна

- А) камбоджійцям
- Б) філіппінцям
- В) в'єтнамцям
- Г) лаосцям

Андамандці мешкають в

- А) Передній Азії
- Б) Південній Азії
- В) Східній Азії
- Г) Центральній Азії

Назвіть релігії, що побутують у В'єтнамі

- А) ламаїзм, даосизм, буддизм
- Б) даосизм, тотемізм, ламаїзм
- В) християнство, буддизм, мусульманство
- Г) конфуціанство, даосизм, буддизм, християнство

До племен вогнеземельців належать

- А) аджибвеї, могауки,
- Б) она, алокалуфи, ягани
- В) чорноногі, арапах, оцина, апачі, айови
- Г) тіпі, гуани.

Племена *йокуста*, *помо*, *юма*, *шаста* належать до

- А) індіанців пуєбло
- Б) індіанців Аляски
- В) індіанців прерій
- Г) індіанців Каліфорнії

Алеути близькі за походженням і способом життя до

- А) тлінкінів
- Б) ескімосів
- В) якутів
- Г) камчадалів

Болеадорас – зброя, яку винайшли

- А) майя
- Б) інки
- В) теленкіни
- Г) вогнеземельці

Порядок оцінювання з курсу «Етнографія народів світу»

Контроль успішності студента під час навчання здійснюється за 100-бальною шкалою та переводиться в оцінку за шкалою ECTS, як показано у таблиці

Оцінка ECTS та визначення	Кількість балів від 1 до 100	Оцінка за традиційною п'ятибальною системою	
A – відмінно	90-100	Відмінно	5
B – дуже добре	80-89	Добре	4
C – добре	70-79		
D – задовільно	60-69	Задовільно	3
E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	51-59		
FХ – незадовільно	25-50	Незадовільно	2
F – незадовільно (потрібна додаткова робота)	0-24		

FХ означає: «незадовільно» – необхідно виконати певну додаткову роботу для успішного складання;

F означає: «незадовільно» – необхідна значна подальша робота; з такою оцінкою студент відраховується після незадовільної відповіді на комісії.

Критерії оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях:

Ваговий бал – 5. Максимальна кількість за усі виступи: $5 \times 8 = 40$ балів.

5 балів – красномовний виступ, риторично грамотний за усіма параметрами оцінювання;

4 бали – логічний виступ, інформаційноповний, продуманий;

3 бали – виступ за темою з частковими порушеннями параметрів красномовства;

2 бали – формальний виступ з намаганням викласти тему;

1 – зауваження, доповнення.

0 – пасивна присутність.

Критерії оцінювання модульних контрольних робіт

Максимальний бал – 20.

Максимальна кількість балів за всі контрольні дорівнює $20 \text{ балів} \times 2 = 40$ балів.

5-6 балів – повна відповідь, самостійне творче мислення з теми;

3-4 бали – в цілому правильна, лаконічна відповідь;

2 – часткова відповідь на питання;

1 бал – обмежено фрагментарна відповідь, формальна.

Критерії оцінювання робіт за самостійними завданням:

5 балів – красномовний звіт з висловленням власних думок щодо предмету дослідження;

4 бали – логічний, продуманий звіт

3 бали – звіт з використанням допоміжних джерел, а не самостійного опрацювання предмету дослідження;

2 бали – формальний звіт;

1 – присутність біля об'єкту дослідження.

Критерії оцінювання письмової відповіді на залікові питання:

- повна розгорнута відповідь – 40 балів;
- розгорнута відповідь з незначними помилками – 30 балів;
- неповна відповідь на питання – 20 балів;
- відповідь з суттєвими помилками – 10 балів;
- неправильна відповідь чи відсутність відповіді – 0 балів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

Основна література:

- Бромлей Ю.В.* Очерки теории этноса. – М., 1983.
- Зеленин Д. К.* Восточнославянская этнография. – М., 1991.
- Итс Р.Ф.* Введение в этнографию: Учебное пособие для гуманитарных спец. вузов. – Ленинград, 1991 (електронна версія – http://www.ethnology.ru/doc/its01/its01_tit.htm).
- Культура и быт народов зарубежной Европы.* Этногр. исследования / Отв. ред. С. А. Токарев. – М., 1967.
- Лурье С.В.* Историческая этнология: Учеб. пособие для вузов. – М., 1998.
- Надольська В. В.* Загальна етнологія: понятійно-термінологічний апарат. – Луцьк, 1999.
- Хоптяр Ю. А.* Етнологія: Навчальний посібник. – Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2008.
- Хрисанфонова Е. Н., Перевозчиков И. В.* Антропология. – М., 1991. (будь-яке видання)

Додаткова література:

- Agayuliyararput: kegginaqut, kaniit-llu* = Our way of making prayer: Yup'ik masks and the stories they tell. – Seattle; London, 1995.
- Chernela, J.* The Wanano Indians of the Brazilian Amazon: a sense of space. – Austin, 1993.
- Etnografia wsrod nauk humanistycznych.* – Krakow, 1991.
- Fetterman D. M.* Ethnography. Step by Step // Applied Social Research Methods Series. – 1998. – Vol.17.
- Handbook on ethical issues in anthropology.* – www.aaanet.org/committees/ethics/ch1.htm
- Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens.* Bd.10: Register. – New York; Berlin, 1987.
- Identidades en transformacion: el discurso neoindigenista de los paises andinos.* – Quito, Ecuador, 1997.
- Korean cultural heritage.* Vol.4: Traditional lifestyles. – Seoul, 1997.
- Kromkowski J.* Race and ethnic relations. – Guilford, 1996.
- Mamani C.* Gregorio Andean lives: Gregorio Condori Mamani and Asunta Quispe Huaman. – Austin, 1996.
- Marshall I.* A history and ethnography of the Beothuk. – Montreal; Kingston; London, 1996.
- Quinney R.* For the time being: ethnography of everyday life. – New York, 1998.
- Ricotti E.* Salza Prina Meals and recipes from ancient Greece. – Los Angeles, 2007.
- Saville-Troike M.* The Ethnography of Communication: An Introduction. – Oxford, 2003.
- Schmidhofer A.* Das Xylophonspiel der Madchen: zum afrikanischen Erbe in der Musik Madagaskars. – Frankfurt am Main, 1995.
- Usable pasts: traditions and group expressions in North America. – Logan, 1997.
- Waitz Th.* Anthropologie der Naturvolker. Bd.3.Th.3: Die Amerikaner: ethnographisch und kulturhistorisch dargestellt. Hft.1. – Hildesheim; Zurich; New York, 2007.

- Waitz Th.* Anthropologie der Naturvolker. Bd.5.: Die Volker der Sudsee: ethnographisch und culturhistorisch dargestellt. Hft.1: Die Malaien. Abth.2: Die Mikronesier und nordwestlichen Polynesier. – Hildesheim; Zurich; New York, 2007.
- Waitz Th.* Anthropologie der Naturvolker. Bd.6.Th.6: Die Volker der Sudsee: ethnographisch und culturhistorisch dargestellt. Abth. 3: Die Polynesier, Melanesier, Australier und Tasmanier. – Hildesheim; Zurich; New York, 2007.
- Wroblewski T.* Wstep do etnografii. Czesc 1: Etnografia, lud, kultura. – Warchawa, 1969.
- Young F. and Ruth C.* Key Informant Reliability in Rural Mexican Villages // Human Organization. – 1961. – V. 20 (3).
- Алексеев А. Е.* Кеты. Историко-этнографические очерки. – М., 1967.
- Армяне.* – М., 1991.
- Арутюнов С.* В краю гор, садов и виноградников / Арутюнов С., Кобычев В. – М., 1989
- Березницкий С. В.* Мифология и верования орочей. – М., 1999.
- Берндт Р. М.* Мир первых австралийцев / Р. М. Берндт, К. Х. Берндт. – М., 1981
- Бируни Абу Рейхан* Индия. Репринтное воспроизведение текста издания 1963 г. – М., 1995.
- Білоруська етнологія.* Спецвипуск // НТЕ. – 2009. - №6.
- Богораз-Тан В.* Материальная культура чукчей – М: Наука, 1991
- Брюсов В.* Летопись исторических судеб армянского народа. – 1989
- Бузин В. С.* Этнография русских. – СПб., 2007
- Воляк Е.* Архипелаг мореплавателей. – М., 1978.
- Габорио М.* Непал и его жители. – М., 1985.
- Гаудио А.* Цивилизации Сахары. – М., 1985.
- Гафуров Б.* История и культура народов Средней Азии (древность и средние века) / Б. Гафуров, Б. Литвинский. – М., 1976.
- Гемуев И. Н.* Религия народа Манси / И. Н. Гемуев, А. М. Сагалаев. – М., 1986.
- Дэвидсон Б.* Африканцы. Введение в историю культуры. – М., 1975.
- Европа на рубеже третьего тысячелетия:* народы и государства. – М., 2000.
- Жук П.* Етнополітична карта світу ХХІ століття: Методичний і предметний коментарі. – Тернопіль: Мандрівець, 2000.
- Збавитель Д.* Одно жаркое индийское лето. – М., 1986.
- Иванова Ю. В.* Албанцы и их соседи. – М., 2006.
- Ионова Ю. В.* Обряды, обычаи и их социальные функции в Корее, сер. XIX – нач. XX вв. – М., 1982.
- История и культура ульчей в XVII-XX вв.* – М., 1994
- Ізраїльська етнологія.* Спецвипуск // НТЕ. – 2009. - №1.
- Керам К. Р.* Первый американец. Загадка индейцев доколумбовой эпохи / Пер. с нем / К. Р. Керам. – М., 1979.
- Кирей Н.И.* Этнография народов Африки. – Краснодар, 1983.
- Козодой Р.* Еврейские праздники. – М., 1993.
- Кондукторова Т.С.* Антропология древнего населения Украины. – М., 1972.
- Коренное население Северной Америки в современном мире.* – М., 1990.
- Корочанцев В.А.* Африка под покровом обычая. – М., 1978.

- Косарев В. Д.* Языки и этнография "Крыши мира" / Ч. М. Таксами, В. Д. Косарев. – М., 2005.
- Крюков М. В.* Древние китайцы: проблемы этногенеза / М. В. Крюков, М. В. Софронов, Н. Н. Чебоксаров и Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая АН СССР. – М., 1978.
- Кто вы, айны?* – М., 1990.
- Кудрявцев М. К.* Кастовая система в Индии. – М., 1992.
- Кухня народов мира.* Путеводитель по самому вкусному / Байредер А., Грант А.Г., Каспарек-Тюркан Э и др. – М.: Лик пресс, 1998.
- Леви-Стросс К.* Печальные тропики. – М., 1994.
- Леонтьев А.А.* Культуры и языки народов России, стран СНГ и Балтии: Учебно-справочное пособие. – М., 1998.
- Литовська* етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2011. - №3.
- Лобжанидзе А. А.* Этнография и география религий / А. А. Лобжанидзе, С. А. Горохов, Д. В. Заяц. – М., 2005. – С. 55-79.
- Любин В. П.* Страницы ранней преистории Абхазии / В. П. Любин, Е. В. Беляева. – М., 2011.
- Македонська* фольклористика. Спецвипуск // НТЕ. – 2009. – №3.
- Морган Л. Г.* Дома и домашняя жизнь американских туземцев. – М., 1934.
- Моррис Г.* Библейские основания современной науки. – СПб., 1995.
- На земле сингалов и тамиллов* / Перевод с : англ. - М.: Наука, 1992.
- Народы Восточной Азии.* – М.; Ленинград, 1965.
- Народы Юго-Восточной Азии.* – М., 1966.
- Орлова Е. П.* Ительмены. Историко-этнографический очерк – М., 1999.
- От Аляски до Огненной земли.* История и этнография стран Америки. – М., 1967.
- Пилипенко М.Ф.* Этнография Белоруссии. – Минск. 1981.
- Проблемы археологии и древней истории* стран Латинской Америки. – М., 1990.
- Російська* етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2010. - №2.
- Роуз Ф.* Аборигены Австралии. – М., 1989.
- Сибирь:* древние этносы и их культуры / Отв. ред. Л. Р. Павлинская. – СПб., 1996.
- Символика культов и ритуалов народов зарубежной Азии.* – М., 1980
- Снесарев А. Е.* Этнографическая Индия. – М., 1988.
- Страны и народы мира.* В 20-ти томах. – М., 1981.
- Сяотун Фей* Китайская деревня глазами этнографаю. – М., 1989.
- Тер-Саркисян А.* Армяне. История и этнокультурная традиция / А. Тер-Саркисян. – М., 1998.
- Турецька* фольклористика. Спецвипуск // НТЕ. – 2010. - №5.
- Тюркские народы Восточной Сибири* / Ред. Д. Функ, Н. Алексеев. – М., 2008
- Улич Г.* Бали – остров живых богов. – М., 1990.
- Федоров Я. А.* Историческая этнография Северного Кавказа. – М., 1983.
- Федорова Е. Г.* Историко-этнографические очерки материальной культуры манси / Е. Г. Федорова. – СПб., 1994.
- Федянович Т. П.* Мордва: Материалы Мордовской этнографической экспедиции. 1953 - 1969: Этнографический альбом. – Саранск, 2011.
- Фей Сяотун.* Китайская деревня глазами этнографа. – М., 1989.

Французька етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2006. - №6.
Хорватська етнологія. Спецвипуск // НТЕ. – 2011. - №5.
Чвырь Л. А. Уйгуры Восточного Туркестана. – М., 1990.
Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А. Народы, расы, культуры. – М., 1971
Этническая история Африки. Доколониальный период. – М., 1977.
Этнические процессы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1988.
Этнические процессы и состав населения в странах Передней Азии. – М., 1963.
Этногенез и этническая история народов Южной Азии. – М., 1994.
Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры. – М., 1987.
Этнография: Учебник для вузов. – М., 1982.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ДО КУРСУ

Загальні інформаційні сайти

<http://etno.us.org.ua/glossary/index.html> – етнічний довідник: поняття та терміни.
<http://forum.eurasica.ru/ipb.html?autocom=gallery> – фото різних євроазійських народів.
<http://tours-tv.com/ru/typew/ethnographic> – традиції і ремесла народів світу.
<http://www.cbook.ru/peoples/index/welcome.shtml> – сайт словника «Народы и религии мира».
<http://www.cbook.ru/peoples/poniat/index3.shtml> – основні поняття етнології.
<http://www.ethnology.ru/index.html> – база даних з етнографії народів Росії.
<http://www.philol.msu.ru/~folk/expedits/f77.htm> – «В ПОЛЯХ» польова робота Санкт-Петербурзького державного університету.
<http://www.rusnations.ru> – етнографічний проект «Лица России»

Освітні центри

Австрія

<http://www.gewi.uni-graz.at/vok> – Інститут етнографії і культурної антропології Карл-Франц Університету в Граці / Institut für Volkskunde und Kulturanthropologie, Karl-Franzens-University Graz Austria, Graz.
<http://www.uibk.ac.at/volkskunde> – Інститут Європейської етнології (Institut für Europäische Ethnologie / Volkskunde, University of Innsbruck Austria, Innsbruck).
<http://www.univie.ac.at/ksa> - кафедра соціальної і культурної антропології Віденського університету / Department of Social and Cultural Anthropology, University of Vienna Austria, Vienna.
<http://euroethnologie.univie.ac.at> – Інститут європейської етнології Віденського університету (Institut für Europäische Ethnologie, University of Vienna Austria, Vienna).

Албанія

<http://www.unitir.edu.al> – кафедра етнології Албанського університету Тірана (Department of Ethnology, University of Tirana Albania, Tirana).

Болгарія

<http://hs41.iccs.bas.bg> – Болгарська академія наук, Інститут етнографії і музеїв / Bulgarian Academy of Sciences, Ethnographic Institute and Museum Bulgaria.
<http://www.nbu.bg/index.php?l=420> – кафедра антропології Новоболгарського університету Софія / Department Anthropology, New Bulgarian University Bulgaria, Sofia.

Велика Британія

<http://www.anthropology.ox.ac.uk> – факультет антропології та музей етнографії Оксфордського університету / School of Anthropology and Museum Ethnography, University of Oxford United Kingdom, Oxford;
<http://www.ucl.ac.uk/anthropology/main/index.htm> – кафедра антропології Університетського коледжу Лондона / Department of Anthropology, UCL – University College London United Kingdom, London

Греція

http://www.aegean.gr/social-anthropology/default_en.htm – кафедра соціальної антропології та історії Грецького університету в Афінах / Department of Social Anthropology and History, University of the Aegean Greece, Athens.

Данія

<http://www.ku.dk/english/departments> – кафедра антропології Датського університету в Копенгагені / Department of Anthropology, University of Copenhagen Denmark, Copenhagen.

Естонія

<http://www.fl.ut.ee/Departments/Ajaloo%20osakond> – Центр етнології Тартуського університету / Chair of Ethnology, University of Tartu Estonia.

Іспанія

<http://www.icanthropologia.org/default.aspx> – Інститут антропології / ICA–Institute Català d'Antropologia Spain, Barcelona.

Італія

<http://www.unifi.it/cercachi/show.php?f=s&codice=a10028&fonte=antropologia> – Музей натуральної історії, антропології та етнології Флоренського університету / Museum of Natural History, Anthropology and Ethnology, University of Florence Italy, Florence.

Нідерланди

<http://www.fmg.uva.nl/organisation/object.cfm/2996A58D-2DD1-4643-859C6D51712BD490> – Інститут міграції та етнічних досліджень / IMES-Institute for Migration and Ethnic Studies, UVA-University of Amsterdam The Netherlands, Amsterdam.

Німеччина

<http://www.uni-bayreuth.de/departments/ethnologie/index.html> – Інститут етнології вільного університету в Берліні / Institut für Ethnologie, Freie University Berlin Germany, Berlin.

<http://www2.hu-berlin.de/ethno> – Інститут європейської етнології Гумбольдівського університету / Institute for European Ethnology, Humboldt University Germany, Berlin.

<http://www.iae-bonn.de/iae> – Інститут доколумбової Америки і етнології Рейнського університету Фридриха Вільгельма в Бонні / Institut für Altamerikanistik und Ethnologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-University Germany, Bonn.

<http://www.ifeas.uni-mainz.de> – Інститут етнології та африканських студій / Institut für Ethnologie und Afrikastudien, Johannes-Gutenberg-University Mainz Germany, Mainz.

<http://www.anthropos-journal.de> – Німецький антропологічний інститут / Anthropos-Institute Germany, St. Augustin.

Польща

http://www.us.edu.pl/jednostki/index.php?lang=pl&id_mp=772 – центр етнології і фольклорних студій Селізійського університету Катовице / Campus iCieszyn, Chair of Ethnology and Folklore Studies, Silesian University Katowice Poland, Cieszyn.

<http://www.etnologia.uni.lodz.pl> – Інститут етнології та культурної антропології Лодзійського університету / Institute of Ethnology and Cultural Anthropology, University of Lodz Poland, Lodz.

<http://www.guide.amu.edu.pl/social/structure.htm> – Інститут етнології і культурної антропології університету Адама Міцкевича в Познані / Institute of Ethnology and Cultural Anthropology, Adam Mickiewicz University Poland, Poznan.

http://archeolog.iaepan.edu.pl/eng/index_eng.html – Інститут археології та етнології Польської академії наук / Institute of Archaeology and Ethnology, PAN – Polish Academy of Sciences Poland, Warsaw.

Португалія

<http://www.iict.pt/estrutura/vest02.asp?divisao=254> – Центр вивчення Африки і Азії / Centro de Estudos Africanos e Asiáticos, Institute of Investigação Científica Tropical Portugal, Lisbon.

Російська федерація

<http://hist.msu.ru/Departments/Ethn/index.html> – кафедра етнології Московського державного університету імені Ломоносова / School of History, Department of Ethnology, Lomonosov Moscow State University Russia, Moscow;

<http://www.iea.ras.ru> – Інститут етнології та антропології імені М. М. Миклухо-Маклая РАН / Institute of Ethnology and Anthropology, Russian Academy of Sciences Russia, Moscow;
<http://ethnography.omskreg.ru> – Кафедра етнографії та музеології Омського державного університету / Department of Ethnography and Museology, Omsk State University Russia, Omsk;
<http://www.eu.spb.ru/en/ethno/index.htm> – кафедра етнології Європейського університету / Department of Ethnology, European University Russia, St. Petersburg;

Словакія

<http://www.uet.sav.sk/en/aboutus.htm> – Інститут етнології Словацької академії наук / SAS – Institute of Ethnology, Slovak Academy of Sciences Slovakia, Bratislava.

США

<http://www.aaanet.org> – Академія антропології США / академия антропологии США

<http://www.ethnography.uci.edu/> - дослідницький етнографічний центр США / researches ethnography center of the USA

<http://www.loc.gov/folklife/grants.html> - Центр життя американського народу / The American Folklife Center

<http://www.ncaiprc.org/census-ethnographic-research-indian-country> – Центр етнографічних досліджень Індії / Census Ethnographic Research on Indian Country

Румунія

http://www.unibuc.ro/en/catd_flecf_en – кафедра етнології і фольклору Будапештського університету / Department of Ethnology and Folklore, University of Bucharest Romania, Bucharest.

Туреччина

<http://www.istanbul.edu.tr/english/letters.php> – кафедра антропології Стамбульського університету / Department of Anthropology, Istanbul University Turkey, Istanbul.

<http://www.marlamallett.com/powell.htm> - Студії анатолійської етнографії і тканини в Стамбулі / Anatolian Ethnography and Textile Studies in Istanbul.

Угорщина

http://www.mtaki.hu/english/latest/ethnological_understandings_070329_30.html – Research Institute of Ethnic and National Minorities, HAS-Hungarian Academy of Sciences Hungary, Budapest.

<http://www.mta.hu/index.php?id=766> – Інститут етнології Угорської академії наук / Institute of Ethnology, HAS-Hungarian Academy of Sciences Hungary, Budapest.

Україна

<http://etno.kyiv.uar.net> – Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. М. Т. Rytsky Institute of Art, Folklore and Ethnology, NANU – National Academy of Sciences of Ukraine Ukraine, Kiev;

http://www.onu.edu.ua/?type=en&action=history_arhch – кафедра археології та етнології України Одеського національного університету імені Мечникова / Chair of Archaeology and Ethnology of Ukraine, Odessa National Mechnokov University, Odessa.

Фінляндія

<http://www.helsinki.fi/hum/antropologia> – кафедра соціальної і культурної антропології Хельсінського університету / University of Helsinki Finland, Helsinki.

<http://www oulu.fi/taida> – кафедра мистецтва та антропології Оулу університету / Department of Art Studies and Anthropology, University of Oulu Finland, Oulu.

Франція

<http://www.anthropobiologie.cict.fr> – Французький центр антропології / Centre d'Anthropologie FRE 2960 France, Aix-en-Provence.

<http://www.ivry.cnrs.fr/lau/spip.php?article119> – лабораторія антропології міста / Laboratoire d'Anthropologie Urbaine, CNRS UPR 34 France, Ivry.

Чехія

<http://www.muni.cz/phil/213300> – кафедра європейської етнології університету Масарика, Брно / Department of European Ethnology, Masaryk University Czech Republic, Brno.

http://www.cas.cz/en/Institute_det.php?ID=26 – Інститут етнології Академії наук Чеської республіки / Academy of Sciences of the Czech Republic, Institute of Ethnology Czech Republic, Prague.

Швейцарія

www.unibas.ch/ethno – етнологічний семінар Університету Базеля / Ethnologisches Seminar, University of Basle Switzerland, Basle

Швеція

http://www.mah.se/templates/Page_____13049.aspx – факультет міжнародної міграції етнічних відносин / IMER – School of International Migration and Ethnic Relations, University of Malmö Sweden, Malmö;

<http://www.uu.se/Adresser/HH11.html> – Інститут культурної антропології і етнології Університету Упсала / Institute of Cultural Anthropology and Ethnology, University of Uppsala Sweden, Uppsala.

Регіональні сайти з етнографії окремих народів:

http://sati.archaeology.nsc.ru/eas/index_r.html – етнографія Сибіру

<http://vatandash.bashedu.ru/konkurs/yanguzin/rus/index.htm> – етнографія башкир

<http://www.kolhida.ru> – археологія та етнографія Абхазії.

<http://www.museum.nnov.ru/ethnos> – Етнографія народів Приволжя.

<http://www.komi.com/Folk/txtindex.htm> – електронна енциклопедія народів Росії (комі, північні росіяни, ненці).

<http://chakhma.narod.ru/index.htm> – етнографія Бадахшана.

<http://portal.grsu.by/portal/UCHEBNIKI/ETNO> – етнологія Білорусі.

http://www.library.cjes.ru/online/?b_id=416 – етнічний атлас Узбекистану.

<http://www.uic.ssu.samara.ru/~povolzje/arkarta/index.htm> – ресурси за темою «етнографія Поволжя».

<http://www.crimea.edu/crimea/etno> – сайт містить довідкові матеріали, присвячені етнографії Криму

<http://tashlar.narod.ru> – татарська історія, археологія, етнографія, епітафії.

<http://etnograf.info> – сайт містить матеріал з етнографії індіанців Північної Америки.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Об'єкт і предмет етнографічної науки.
2. Джерела етнографічного дослідження.
3. Етнографія в системі суспільних наук.
4. Накопичення етнографічних знань у країнах Стародавнього світу.
5. Накопичення етнографічних знань у період середньовіччя.
6. Великі географічні відкриття та їх значення для розвитку етнографії.
7. Розвиток етнології як науки у середині XIX ст.
8. Основні установи та організації етнографічної науки.
9. Великі етнографічні музеї світу. Характеристика їхніх експозицій.
10. Антропологічна класифікація народів світу і особливості її використання в етнологічних дослідженнях.
11. Класифікація народів за господарсько-культурними типами.
12. Особливості етнолінгвістичної класифікації народів.
13. Класифікація за релігійною приналежністю та етноконфесіональна структура населення світу.
14. Співвідношення категорій «раса» і «етнос».
15. Співвідношення понять «етнічна спільність» і «мовна спільність».
16. Поняття «культура» в етнографії.
17. Первинне розселення людства.
18. Вторинне розселення людства.
19. Епоха Великого переселення народів.
20. Виникнення кельтських та германських племен.
21. Заселення людиною Америки: шляхи та хвилі.
22. Залюднення Австралії та Океанії.
23. Тасманійська проблема.
24. Господарство, матеріальна культура та побут аборигенів Австралії.
25. Особливості суспільного устрою та духовної культури аборигенів Австралії та Тасманії.
26. Народи Меланезії, Мікронезії, Полінезії (заселення, господарсько-культурна характеристика, антропологічні, мовні особливості).
27. Населення Магрибу.
28. Населення Тропічної Африки.
29. Етнографічна характеристика пігмеїв.
30. Койсанські народи.
31. Історико-етнографічне районування на африканському континенті.
32. Проблема заселення Америки. Господарсько-культурні типи корінного населення.
33. Народи Америки: антропологічна та етнолінгвістична класифікація корінного населення.
34. Етнографічна характеристика ескімосів.
35. Кінні мисливці на бізонів прерій.
36. Етнографічна характеристика ірокезів.
37. Індіанці пуэбло.
38. Індіанці Каліфорнії.

39. Етнографічна характеристика ацтеків.
40. Етнографічна характеристика індіанців майя.
41. Етнографічна характеристика імперії інків.
42. Землероби, мисливці та рибалки басейну Амазонки та Оріноко.
43. Індіанці Вогняної Землі.
44. Етнографічна характеристика Південно-Західної Азії.
45. Етнографічна характеристика Південно-Східної Азії.
46. Етнографічна характеристика японців.
47. Етнографічна характеристика народів Китаю.
48. Народи Південної Азії: проблема формування населення, сучасне розселення та чисельність.
49. Народи Індії, Пакистану та Бангладеш, Непалу та Бутану, народи Шрі-Ланки (антропологічна та мовна характеристика).
50. Сучасний розвиток релігійних систем в Південній Азії.
51. Основні риси духовної і соціонормативної культури народі Південної Азії.
52. Народи Афганістану (походження, лінгвістична, господарсько-культурна та релігійна характеристика).
53. Народи Ірану (походження, лінгвістична, господарсько-культурна та релігійна характеристика).
54. Народи Леванту (походження, лінгвістична, господарсько-культурна та релігійна характеристика).
55. Народи Туреччини, Іраку, Сирії (походження, лінгвістична, господарсько-культурна та релігійна характеристика).
56. Народи Середньої Азії: етногенез, сучасне розселення, чисельність.
57. Народи Середньої Азії: господарство, соціальна організація та духовна культура.
58. Народи Сибіру: етногенез, сучасний етнічний склад, чисельність та розміщення.
59. Народи Сибіру: господарсько-культурні типи, соціальна організація та духовна культура корінних народів.
60. Народи Центральної Європи: етногенез та етнічна історія.
61. Етнографічна характеристика народів романської групи.
62. Народи Скандинавії.
63. Лінгвістична класифікація сучасних народів Європи.
64. Формування і особливості функціонування ГКТ народів Європи.
65. Сучасні етнічні процеси в Європі.
66. Неслов'янські народи Балканського півострова.
67. Народи Балтики.
68. Етногенез та етнічна історія слов'янських народів. Чисельність та розселення.
69. Західні слов'яни (ГКТ, особливості матеріальної та духовної культури, релігійна характеристика).
70. Східні слов'яни (ГКТ, особливості матеріальної та духовної культури, релігійна характеристика).
71. Південні слов'яни. (ГКТ, особливості матеріальної та духовної культури, релігійна характеристика).
72. Угро-фінські народи Поволжя: походження (етногенез) та географічне розселення.

73. Народи Середнього та Нижнього Поволжя: матеріальна культура та господарство, суспільний лад, духовна культура.
74. Народи Кавказу: етногенез, сучасне розселення та чисельність.
75. Народи Кавказу: господарство, соціальна організація та духовна культура.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ТЕРМІНИ КУРСУ

Аборигени – першопочаткові, корінні жителі країни або місцевості, які живуть на ній здавна.

Автохтони – первісне населення будь-якої країни, місцевості, території.

Адаптація (етнічна) – пристосування етнічних груп до природного та етнічного середовища районів їх проживання.

Акультурація – процес набуття одним народом тих чи інших елементів культури іншого народу, що відбуваються в процесі контактування цих народів.

Антропогенез – розділ антропології – наука про походження людини.

Апартеїд – принцип окремого проживання представників різних етнорасових груп.

Ареал – область розповсюдження на земній поверхні будь-якого явища, видів тварин, насаджень, корисних копалин тощо.

Асиміляція – тип етнічних процесів, що являє собою взаємодію двох етносів, в результаті якого один з них поглинається іншим і втрачає етнічну ідентичність. Може проходити як природним, так і насильницьким шляхом.

Брахікефали – люди, у яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») більше 80.

Вірілокальність – шлюбне переселення жінки до чоловіка (його сім'ї чи роду).

Генеалогія – 1) родовід, історія роду, родовідний запис; 2) допоміжна історична дисципліна, що вивчає родоводи.

Генезис – походження, виникнення; процес утворення та становлення явища, що розвивається.

Глобалізація життя – об'єднання в рамках планети, що приводить до змішування і злиття етносів з діже різними культурними рівнями.

Господарсько-культурні типи – історично сформовані комплекси господарства і культури етносів, які проживають у схожих природно-географічних умовах і знаходяться приблизно на однаковому рівні свого господарсько-культурного та соціально-політичного розвитку.

Демографія – наука про народонаселення, закономірності його розвитку, структуру і географічне розселення.

Діаспора – перебування частини народу за межами етнічної батьківщини.

Дискримінація – обмеження або позбавлення прав громадян за ознаками расової, національної належності або за релігійними чи політичними переконаннями.

Доліхокефали – люди, в яких відношення ширини голови до її довжини в процентах («показник голови») менше 75,9.

Екзогамія – укладення шлюбів і утворення сім'ї між представниками різних етносів.

Ендогамія – звичай укладення шлюбу всередині роду, племені.

Етнічна група – переселенська група вихідців з етносу за межами своєї етнічної території, має громадянство країни проживання, не займає домінуючого становища в суспільстві і виявляє взаємну солідарність з метою збереження свого етнічного обличчя.

Етнічна культура – успадкований від предків комплекс господарського і соціального життя, матеріальної і духовної культури, що визначає стиль життя, виконує етноідентифікуючу роль, дає можливість виділити і протиставити себе іншим етносам.

Етнічна ментальність – сформовані в ході етнічних процесів особливості психічного складу, традиційного світогляду, світовідчуття і світосприймання членів етнічних спільнот.

Етнічна парціація – процес поділу єдиного етносу на кілька частин, кожна з яких, набуваючи власної етнічності, майже не ототожнює себе з своїм етнічним предком.

Етнічність – складна система властивостей людини, сформована на історичній і генетичній основі, що проявляються в мові, культурі, ментальності та стереотипах.

Етногенез – вся сукупність соціально-культурних і біологічних процесів, що проявляються при функціонуванні етносів від початків виникнення (на основі раніше існуючих компонентів) до складання обличчя етнічних спільнот та їх зникнення.

Етнографічна група – внутрішня територіальна складова етносу із слабо розвинутою локальною самосвідомістю, прийнятою сусідами назвою, зрідка самоназвою та місцевими особливостями культури, побуту, говірок (див. **субетнос**).

Етнографічні зони – історико-культурні, лінгвістичні чи адміністративно-географічні частини етнічних територій, у населення яких проявляється земельна (земляцька) солідарність та певні господарсько-культурні особливості.

Етнографічні райони – такі локальні етнографічні території в складі етнографічних зон, субетносів чи етнографічних груп, у населення яких проявляються місцеві культурно-побутові особливості.

Етнографія (від грец. *ἔθνος* — плем'я, народ і ... графія) – суспільна наука, що вивчає народи-етноси та інші етнічні спільності, їх етногенез, побут, культурно-історичні стосунки. Основний предмет етнографії складають риси традиційної повсякденної (побутової) культури народу, які створюють його етнічну зовнішність.

Етніонім – назва етносу.

Етнорасова група – група людей, яка відрізняється від навколишнього населення не тільки етнічними, але і зовнішніми антропологічними ознаками, чи расовим типом.

Етнос – стійка міжпоколінна природно та історично сформована на певній території динамічна людська спільнота, що маючи самоназву (етніонім) і усвідомлюючи свою єдність, протиставляє себе всім іншим аналогічним утворенням і відрізняється від них стійкими і своєрідними рисами культури, способом життя, етнічними стереотипами.

Етноцентризм – властивість етнічної самосвідомості сприймати і оцінювати навколишній світ крізь призму традицій і цінностей власного етносу.

Етос – духовні цінності даного етносу: культура, звичаї, традиції, релігія, свідомість, самосвідомість.

Індеанізм – течія, яка стверджує, індійська раса найвища і найкраща, що тільки чистокровні індійці мають право жити на індійській землі.

Ініціації – звичаї та обряди, пов'язані з переходом молоді до груп дорослих чоловіків і жінок.

Інкультурація – процес входження людини в культуру, опанування етнокультурним досвідом: те ж саме, що соціалізація.

Каста – замкнута група людей, у яких склалися специфічні традиції, норми, поведінка і стереотипи.

Кіпу — («вузол» діалектами кечуа — *kipu*) — система писемності, що використовувалася інками та їх спадкоємцями. Кіпу зазвичай мала вигляд кольорової вірвовки із прив'язаними до неї нитками, зробленими з вовни лам або альпака. За допомогою вузлів, зав'язаних на цих нитках, було можливо «записувати» текстову або цифрову інформацію (засновану на десятковій системі).

Конформізм – форма пристосування, яка відбувається через пасивне прийняття існуючого порядку.

Космополітизм – ідеологія заперечення патріотизму і державного суверенітету етносів, обстоювання необхідності утворення національних об'єднань, відстоювання лозунгу «людина – громадянин світу» тощо.

Ксенофобія – вороже ставлення до іноземців і до всього чужого (мови, способу життя, стилю мислення).

Кочівництво – рухливі форми господарської діяльності та способу життя, що пов'язані з неосілим господарсько-культурними типами.

Крааль – тип поселення у народів скотарств Південної і Східної Африки – кільцевого планування, зазвичай обнесеного огорожею, в центрі – загін для худоби.

Краніологія – розділ антропології та зоології, що вивчає черепа людей і тварин (варіації розмірів, форм черепа та його частин, а також особливості його будови).

Креоли (порт. *crioulo*, від дієсл. *criar*, «рости, виростати») – історичний термін, що використовувався на означення нащадків європейців, які оселялися в колоніях певних європейських держав, перш за все Іспанії та Португалії. Головна відмінність креолів від своїх співвітчизників у метрополії – місце народження і постійне проживання в колонії.

Кувада – обрядова симуляція батьком акту народження дитини з метою відкритої демонстрації своїх прав на неї.

Кузенний шлюб – шлюб між двоюрідними братами і сестрами: а) кросскузенний (перехресно-кузенний) – шлюб з дочкою рідного, двоюрідного і т.д. брата матері чи з дочкою рідної і т.д. сестри батька; б) ортокузенний – шлюб з дочкою рідного, двоюрідного і т.д. брата батька чи з дочкою рідної і т.д. сестри матері.

Кула – система обміну на островах Тробріан і прилеглих островах Нової Гвінеї.

Мана – невидима священна і таємна надприродна сила, що проявляється у щоденних справах.

Мангрові ліси – густі лісові зарості на болотяних, мулистих морських узбережжях і гирлах річок тропічного поясу.

Матріархат – термін, яким визначають домінуюче становище жінки в сім'ї та суспільстві.

Матрілінійність – визначення спорідненості за материнською лінією.

Матрілокальність – поселення подружжя у сім'ї чи роді дружини.

Матріфіліяція – визначення спорідненості за матір'ю.

Менталітет – відносно цілісна сукупність думок, вірувань, які створюють картину світу та зміцнюють єдність культурної традиції.

Меншість етнічна – група людей тієї чи іншої приналежності, що істотно поступається за своєю чисельністю оточуючому їй іншоетнічному населенню.

Метиси – нащадки міжрасових шлюбів. У Америці метисами називають нащадків від змішаних шлюбів між європеїдами та індіанцями.

Мулати – нащадки від змішаних шлюбів європеїдів з негроїдами.

Натуралізація – процес вживання іммігранта у нове іншомовне оточення, засвоєння ним нових форм спілкування, культури, правил суспільного життя.

Негритюд – вчення про особливу сутність африканської культури, її виділення в якості ідеалу та взірця, еталону для всіх інших, перш за все, європейських культур.

Ойкумена – сукупність тих областей земної кулі, що заселені людьми.

Патріархат – термін, яким визначають домінуюче становище чоловіка у суспільстві та сім'ї.

Патрілінійність – визначення спорідненості за чоловічою, батьківською лінією.

Патрілокальність – поселення подружжя в сім'ї чи роді батька.

Патріфіліяція – визначення спорідненості за батьком.

Пігмеї – умовне позначення низькорослих етносів Центральної Африки.

Плем'я – одна з найбільших давніх форм етнічної спільності, яка складалася з родів.

Побут – загальний уклад виробничого, сімейного і громадського життя, сукупність способів задоволення матеріальних і духовних потреб людей.

Полігамія – багатошлюбність як у вигляді багатоженства, так і багатомужжя.

Полігінія – шлюб з багатьма жінками.

Політеїзм – багатобожжя, поклоніння багатьом богам.

Політес – громадянин країни.

Політонім – назва, ім'я держави.

Поплан – вид обміну, святкове роздаровування гостям матеріальних скарбів господаря.

Прерії – великі рівнинні степові простори помірної кліматичної області Північної Америки.

Примордіалізм – підхід до визначення етносу та етнічності, який прагне знайти об'єктивну основу існування етносу в природі і суспільному житті та культурі.

Прогнатизм – виступ усього обличчя чи зубного відділу верхньої щелепи.

Проміскуїтет – передбачувана стадія неупорядкованих статевих відносин в первісному суспільстві, яка передувала шлюбу та сім'ї.

Расизм – ідеологія, сутністю якої виступає уява про біологічну перевагу своєї і неповноцінність інших расових груп.

Резервація – територія спеціально відведена для примусового проживання для яких-небудь етнічних груп, народів, племен.

Рід – кровноспоріднена група людей, пов'язаних походженням за материнською або батьківською лінією.

Раціпрокність – взаємність, співробітництво між віддаленими родичами чи індивідами, не пов'язаними родинними відношеннями; сприяє виживанню спільнотам цих людей.

Сакральний – священний, такий, що відноситься до релігійного культу або ритуалу.

Сегрегація – примусовий поділ населення на групи за певними соціальними ознаками, найчастіше за расовими та етнічними; вид расової дискримінації.

Скватер – колоніст, що займав вільну, необроблену ділянку землі в час колонізації США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, а в Австралії – скотар, що орендує для своїх стад необроблені ділянки землі.

Соротат – звичай, за яким чоловік вступає у шлюб з кількома рідними чи двоюрідними сестрами.

Стиль життя етносу – властиві етносу культурно-побутові особливості, що проявляються у матеріальній і духовній культурі, етнічних стереотипах.

Субетнос – внутрішня територіальна частина етносу, яка вирізняється певною культурно-побутовою специфікою, самоназвою, протиставленням себе іншим на основі взаємної компліментарності, локальною і загальноетнічною самосвідомістю.

Суверенітет – повна незалежність країни, нації, народу в галузі внутрішньої та зовнішньої політики.

Суперетнос – етнічна система, яка складається з декількох етносів, що виникають одночасно в одному регіоні, пов'язаних ідеологічно, економічно та політично.

Табу – особливі релігійні, моральні, етичні, соціальні та інші заборони на предмети, дії, обряди, слова, думки та ін., порушення яких, за віруваннями, спричиняє нещастя, хвороби і смерть, що посилюються богами і духами.

Тапа – м'яка матерія, виготовлена з вимоченої і сильно потовченої кори дерева.

Територія етнічна – ареал, в межах якого живуть групи людей, що належать до того чи іншого етносу та відтворюють в його межах свою культуру.

Томагавк – 1) бойовий кийок з укріпленим на кінці кам'яним ударником; 2) бойова металевий сокира.

Торбаси – м'які чоботи з оленьчої шкіри хутром на зовні у північних етносів.

Тотемізм – віра в надприродний зв'язок родової групи людей з представниками тваринного чи рослинного світу, предметами чи явищами природи, віра в те, що ці представники, явища чи предмети є предками їхніх родів.

Традиція – спосіб передачі етнічного досвіду від одного покоління до наступного у вигляді звичаїв, правил поведінки тощо.

Фрустрація етнічна – психологічний стан етносу, що характеризується втратою перспективи історичного розвитку, тривогою і невпевненістю у завтрашньому дні.

Цінності (етнічні) – характерні для особи чи етносу уяви про бажане, що визначає вибір можливих засобів його досягнення.